

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Bakalářské prezenční studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Boušová

Historické milníky a podobnost rozhlasového vysílání
v České republice a ve Španělsku

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michael Hovorka

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full-Time Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Kristýna Boušová

Historical milestones and similarity of radio broadcasting in
the Czech Republic and Spain

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Michael Hovorka

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 29. března 2012

.....

Kristýna Boušová

Poděkování

Děkuji Mgr. Michaelu Hovorkovi za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad a materiálních podkladů. Děkuji také mé rodině a mým blízkým přátelům za podnětné informace, trpělivost a lidskou podporu.

Anotace

Cílem bakalářské práce je srovnání vývoje rozhlasu v České republice a ve Španělsku. První kapitola se zabývá obecnou historií rozhlasu. Druhá kapitola je věnována popisu historického vývoje rozhlasového vysílání v České republice a ve Španělsku. Třetí kapitola pak srovnává tento vývoj obou zemí z hlediska programové skladby se zaměřením na hudební část vysílání. Práce se pohybuje v teoretické rovině, ve které používá metody analýzy dat.

Klíčové pojmy

Rozhlas, rozhlasové vysílání, Československo, Česká republika, Španělsko, programová skladba, cenzura, hudba.

Annotation

The aim of this thesis is to compare the historical development of radio in the Czech Republic and Spain. The first chapter deals with the general history of radio. The second chapter is devoted to describing the historical development of radio broadcasting in the Czech Republic and Spain. The third chapter compares the development of both countries to the broadcasting content criteria with an emphasis on the musical part. The work is on a theoretical level with data analysis.

Key words

Radio, radiobroadcasting, Czechoslovakia, Czech Republic, Spain, scheduling, censorship, music.

OBSAH

Úvod.....	8
1 Historie rozhlasu.....	10
1.1 První kontinuální vysílání.....	11
2 Rozhlasová historie Česka a Španělska.....	12
2.1 Počátky vysílání.....	12
2.1.1 Rozhlas v 1. polovině 20. let ve Španělsku.....	13
2.1.2 Rozhlas v 1. polovině 20. let v Československu.....	15
2.1.3 Programová skladba 1. poloviny 20. let obou zemí.....	16
2.1.4 Rozhlas v 2. polovině 20. let ve Španělsku.....	18
2.1.5 Rozhlas v 2. polovině 20. let v Československu.....	19
2.1.6 Programová skladba 2. poloviny 20. let obou zemí.....	19
2.2 Rozhlasové vysílání od počátku 30. let do válečného konfliktu...	20
2.2.1 Rozhlas ve Španělsku.....	20
2.2.2 Rozhlas v Československu.....	21
2.2.3 Porovnání politiky a zpravodajství v rozhlase obou zemí.....	22
2.2.4 Programová skladba obou zemí.....	24
2.3 Rozhlas v období válečného konfliktu.....	25
2.3.1 Občanská válka ve Španělsku.....	26
2.3.2 Československo ve druhé světové válce.....	27
2.3.3 Programová skladba obou zemí.....	29
2.4 Rozhlas v poválečném období do konce 40. let	30
2.4.1 Španělsko po občanské válce	30
2.4.2 Československo po roce 1945	32
2.4.3 Programová skladba Španělska	33
2.4.4 Programová skladba Československa	34
2.5 Rozhlas- 50. a 60. Léta	36
2.5.1 Československý rozhlas po roce 1948	36
2.5.2 Renesance Československého rozhlasu 60. let	38
2.5.3 Španělský rozhlas	39
2.5.4 Programová skladba obou zemí	41
2.6 Přejít od totality k demokracii	44
2.6.1 Desetiletí ČR rozhlasu po roce 1948	44
2.6.2 Španělsko	46
3 Rozhlasová historie programové skladby českého a španělského rozhlasu	
3.1 Programová skladba obou zemí	47
3.1.1 Hudební vysílání	51
Závěr	61
Seznam použité literatury	64
Seznam tabulek	67

ÚVOD

Rozhlasové vysílání, které vzniklo původně za účelem nového způsobu dorozumívání se na dálku, přineslo novou éru komunikace. Rozvoj rozhlasu ve třicátých letech byl zároveň spjat se vznikem termínu „masová komunikace“. Médium, jež se podle McQuaila (2002) spíše snažilo hledat využití, než aby reagovalo na poptávku po nové službě, se paradoxně stalo na několik desetiletí nejvýznamnějším komunikačním prostředkem a ovlivnilo průběh světových dějin. Tehdejší technickou novinku glosoval ve své době i Albert Einstein, který popsal rádio slovy: *„Drátový telegraf je druh velmi, velmi dlouhé kočky. Taháte ji za ocas v New Yorku a její hlava mňouká v Los Angeles. Rádio funguje přesně stejným způsobem. Tady vyšlete signál a tam jej obdržíte. Jediný rozdíl je, že tam není kočka.“*

Česká republika a Španělsko. Dvě kultury, které se nezdají mít na první pohled mnoho společného. Obě země spolu však byly provázány už v dobách před bitvou na Bílé hoře. Na konci devatenáctého století se pak v českých zemích zvedla vlna zájmu o španělskou kulturu (Brynda, 2004). Rozhodně nelze opomenout ani účast československých interbrigadistů ve španělské občanské válce a celkovou podobnost několika desetiletí totalitního zřízení v obou zemích, včetně jejich následného „hladkého“ přechodu k demokracii.

Rostoucí zájem české populace o španělskou kulturu, který se začal projevovat v polistopadovém období a stále narůstající velikost španělské komunity u nás, společně s obdobnými politickými zkušenostmi z dvacátého století, jsou tak podnětem k porovnání funkcí a vlivu rozhlasu v obou zemích, v rámci jejich historického vývoje.

Práce se skládá z teoretické části rozdělené do tří kapitol. První kapitola definuje, co je rozhlas. Popisuje technologický vývoj rozhlasu, než začal být prakticky využíván a popisuje počátky prvního kontinuálního vysílání.

Druhá kapitola chronologicky vyobrazuje historický vývoj rozhlasu České republiky a Španělska. Zabývá se obdobím od počátku kontinuálního vysílání po pád totalitních režimů obou zemí na konci 20. století. Jednotlivé kapitoly jsou členěny do samostatných časových úseků, které se zabírají vývojem a funkcí rozhlasu a jeho obsahovou skladbou.

Třetí kapitola pomocí analýzy dat srovnává historický vývoj programové skladby rozhlasu v obou zemích. Srovnání je zaměřené na hudební část vysílání, které provází rozhlas od jeho prvopočátku a sekundárně zároveň reflektuje i tehdejší kulturní politickou a ekonomickou situaci.

1. VZNIK ROZHLASU

Reifová (2004, s. 217) definovala rozhlas jako „*prostředek pro systematické šíření slovesných a hudebních programů všeho druhu za pomoci elektromagnetických vln bezdrátově nebo pomocí drátů, a to pro neomezené množství rozptýlených posluchačů, kteří – vybaveni příslušnými přijímacími přístroji – tento program simultánně přijímají, ať už individuálně, či ve skupinách. Rozhlasová komunikace (v dnešním pojetí) se tak liší od soukromého rádiového vysílání, kdy dochází ke spojení mezi konkrétními přijímacími stanicemi.*“ Dobová literatura popisovala rozhlas např. jako „kruhové“ (ve smyslu jednoho centra a okolí) bezdrátové zprostředkování zpráv, hudby a přednášek za účelem pobavení a poučení většího množství posluchačů. Předchůdcem a synonymem pojmu rozhlas byl výraz rádio. Slovo rozhlas použil roku 1924 redaktor deníku Národní listy J. D. Richard. V článku Rozhlas z 20. května 1924 navrhl používat pojem „rozhlas“ místo dosud běžných termínů rádio, bezdrátový telegraf, bezdrátový telefon a broadcasting (Reifová, 2004).

Vynález rozhlasu nelze z technologického hlediska přičítat jedné osobě, byl to výsledek letitých výzkumů a různých vynálezů, objevených v souvislosti s rozvojem elektrické energie. Na princip elektrického telegrafu přišlo souběžně více lidí, ale prakticky využitelný vynález byl připsán muži jménem Samuel Morse, který využil abecedu dlouhých a krátkých signálů. První telegrafická zpráva se uskutečnila mezi Washingtonem a Baltimorem 25. května 1844 (Verner, 2007). Dalším významným objevem pro vznik rozhlasu bylo objevení elektromagnetických vln. Heinrich Hertz roku 1888 sestrojil přístroj, který dokázal vlny vytvářet a detekovat. Pokusy s bezdrátovým přenosem Morseových značek prováděl i A. S. Popov v Rusku, ale Guglielmo Marconi dal těmto přenosům jako první takovou podobu, aby mohly sloužit ke komerčním účelům. Guglielmo Marconi, italský fyzik, vynálezce a podnikatel, v roce 1897 postavil první rozhlasovou stanici na světě

na ostrově Wight v jižní Anglii a v roce 1899 otevřel první továrnu bezdrátových přenosových zařízení vůbec (Reifová, 2004)

Verner (2007) uvedl, že další předzvěstí vývoje rozhlasu po vyřešení bezdrátové telegrafie byl přenos lidského hlasu. První nekódovaný přenos se podařil na Vánoce roku 1906. Lodě na Atlantiku při pobřeží USA mohly slyšet Reginalda Aubreye Fessendena, který z Brant Rock Station (Massachusetts) zahrál na housle píseň O Holy Night a přečetl pasáž z bible. O čtyři roky později, 13. ledna 1910, byl proveden první rozhlasový přenos z Metropolitní opery v New Yorku.

1.1 První kontinuální vysílání

Informace o prvním kontinuálním rozhlasovém vysílání se lišily. Z pohledu většiny studovaných autorů bylo zahájeno první pravidelné rozhlasové vysílání 2. listopadu 1920 v americkém Pittsburghu stanicí KDKA. Balsebre (2001) připisoval start prvního pravidelného bezdrátového vysílání stanici 8MK (dnešní WWJ), která začala vysílat už 20. srpna 1920, ale obchodní licenci získala až později. První kontinuální vysílání v Evropě zahájila Anglie. Skupina šesti výrobců radiopřijímačů, podnícená propagátorem Guglielmem Marconim, začala vysílat 14. listopadu 1922 pod označením British Broadcasting Corporation (BBC). Projekt sdružených obchodníků se 1. ledna 1927 přeměnil v národní instituci British Broadcasting Company (dále jen zkr. BBC). Stanice se stala symbolem veřejnoprávní služby a vyváženosti zpráv (Verner, 2007)

2. ROZHLASOVÁ HISTORIE ČESKA A ŠPANĚLSKA

Všechny technologické objevy se postupně vylepšovaly. Vynález rádia nebyl výjimkou, ale na rozdíl od produktu jako telefon se vyvíjela nejen jeho technická stránka, ale z hlediska sdělovacího prostředku i jeho stránka obsahová. Na to, jakým tempem a způsobem se rozvíjela programová skladba a organizace vnitřního uspořádání (a to nejen několik prvních let existence rozhlasu), měly velký vliv podmínky, do jakých se rádio zrodilo.

2.1 Počátky vysílání

Chalupa (2010) popsal Španělsko 20. let 20. století jako ekonomicky prosperující zemi, která v První světové válce vyhlásila neutralitu a bohatla na zásobení obou válčících táborů. Oligarchie se tradičně zachovala sobecky a většina pracujících žádné zlepšení nepocítila. Bourbonská monarchie a vláda se nedokázaly přizpůsobit novým časům, panovala vypjatá situace mezi pravíci a levíci a docházelo ke krvavým rozběrům ze strany anarchistů a separatistů. Roku 1921 maročtí povstalci zmasakrovali na deset tisíc španělských vojáků. Na scéně se objevil první velký španělský diktátor, generál Miguel Primo de Rivera, guvernér Barcelony. 13. září 1923 provedl státní převrat, rozpustil parlament, zakázal politické strany, ústavu prohlásil za neplatnou a do čela země postavil tzv. Vojenské direktorium. Rozhlasového vysílání jako:

- profesionálně a ekonomicky stabilní stanice s technickou strukturou
- a kontinuální vysílání s pravidelným programem i kvantitativně významným publikem se zrodilo ve Španělsku do diktatury a předběžné cenzury.

V Československu, které vzniklo nezávislostí na Rakousko-Uhersku 28. října 1918, se veškeré radiofonní pokusy, první experimentální rozhlasové vysílání a vznik prvního kontinuálního vysílání odehrávaly na svobodné půdě demokratické republiky (Čábelová, 2003)

Původně v obou zemích vznikaly rádiové stanice v rámci privátní sféry, většinou v kombinaci za účelem zisku společně s nadšením z nového média. V demokratickém Československu nabral vývoj už v roce 1925 jiný charakter. Stát se stal (kvůli špatné ekonomické situaci stanice) většinovým vlastníkem, zatímco v totalitním Španělsku zůstal rozhlas v rukou soukromníků. Bylo paradoxní, že zatímco v demokratickém Československu byl jediným provozovatelem stát, v totalitním Španělsku se stanice postupně množily a změnou státního systému na republiku se díky dekretu z roku 1932 zrodilo 55 nových lokálních stanic.

2.1.1 Rozhlas v 1. polovině 20. let ve Španělsku

Podle Balsebreho (2001) si Španělsko královským dekretem z roku 1908 zajišťovalo monopol na budoucí rozvoj rozhlasu. Realita však byla jiná, monopol ano, ale ne státu. Zahraniční firmy dostaly exkluzivní povolení na telegrafní a radiotelefonní služby. Britská skupina Marconi měla v podstatě monopol na telegrafní služby od roku 1911 a nadnárodní americká společnost ITT měla monopol na telefonní služby od roku 1924. Zrození španělského rozhlasu bylo na evropské scéně jednou z prvních spoluprací mezi dvěma světovými giganty.

První stanice s pravidelným vysíláním a zároveň první oficiálně uznaná stanice (prozatím bez licence) za diktátorského režimu byla Rádio Ibérica. Rádio vzniklo v Madridu spojením dvou společností vyrábějících rádiová zařízení (společnost Telekomunikace a španělská společnost rozhlasového vysílání). Rádio Ibérica byla výjimkou. Povolení dostala na rozdíl od dalších stanic už v září 1923, jenom díky dobrým diktátorovým vztahům se společností

Ibérica. Rivera si uvědomoval důležitost nového média. Na počátku roku 1924 svolal Národní konferenci bezdrátového vysílání, které se zúčastnili zástupci většiny ministerstev a různých firem či organizací nějak s rozhlasem souvisejících. Po téměř půlročním debatování stanovili normy regulace a mohly začít oficiálně vznikat nové stanice. Nařízení o zřizování jednotlivých typů rozhlasových stanic a režimu jejich fungování, bylo schváleno 14. června 1924 a rozdělilo stanice do pěti možných skupin:

- Školní rozhlas
- Pokusné vysílání osobami nebo španělskými firmami
- Komunikační vysílačky z jednoho bodu do druhého
- Rozhlas pro veřejnost. Jednotlivé stanice nesly označení EAJ-X (E znamenalo Španělsko. AJ označovalo vysílání bezdrátové telegrafie. Místo X figurovalo číslo, v jakém pořadí obdržela stanice licenci).
- Amatérské vysílání rádiových nadšenců.

Nařízení stanovilo rámec programové skladby pro veřejná rádia: zpravodajské vysílání, burzovní zpravodajství, přednášky sociálního nebo vzdělávacího zájmu, literární články, hudební koncerty, zprávy z tisku, průmyslovou propagandu a vše kulturního, rekreativního, morálního nebo obchodně zájmového charakteru. Roční poplatek za přijímač bylo 5 peset. 50 peset, pokud se jednalo o veřejné vysílání typu bar, casino, hotel, atd. Bylo povoleno 5 minut reklamy na hodinu vysílání (Díaz, 1997).

První licenci obdrželo v červnu 1924 „Radio Barcelona“ s názvem EAJ-1. Rádio Ibérica nepředložila žádost o licenci až do října 1924, čímž se posunula až na oficiální šesté místo, EAJ-6 Rádio Ibérica. V polovině roku 1925 už existovalo 25 stanic EAJ charakteru ve větších městech po celém Španělsku (z toho si tři konkurovaly v Madridu a dvě v Barceloně).

Významné stanice, které se zrodily v červnu 1925 a výrazně ovlivnily trh španělského rozhlasového vysílání, byly rádio Catalána a především rádio Union Radio. Podle Basebreho (2001) mělo rádio Barcelona na katalánském trhu absolutní protagonismus, vysílání bylo limitováno pouze z technické

stránky nízkým pokrytím 100w vysílačkou. Příklad konkurence v podobě rádia Catalána měl sice vliv na rychlejší modernizaci rádia Barcelona, ale také na její finanční krizi. Společně s královským nařízením z 15. dubna 1926, které umožňovalo koupit jednu stanici druhou, se blížil její zánik. Union Rádio rozjelo řadu ekonomických procesů nazývaných „propojení-koupě-uzavření“, kterou ještě téhož roku pohltilo první legálně zaznamenanou stanicí španělského rozhlasu EAJ-1 Rádio Barcelona a díky čemuž si získalo na rozhlasovém trhu monopol až do roku 1936.

2.1.2 Rozhlas v 1. polovině 20. let v Československu

Rozvoj radiofonie v zahraničí, poválečné radiofonické pokusy u nás a tlak radioamatérů o povolení rozhlasového vysílání, přinutil ministerstvo pošt a telegrafů k vytvoření legislativních základů pro rozhlasovou činnost. První obecná právní norma byl zákon o telegrafech ze dne 23. března 1923. *„Základní podmínky k zahájení pravidelného rozhlasového vysílání byly vytvořeny. Existovala zde již skupina zkušených techniků, vysílací stanice, několik zasvěcených úředníků na nejvyšších místech státní správy, podnikatelé se zájmem o rozvoj výroby rozhlasové techniky i soukromé osoby se zájmem o podnikání a zkušenostmi ze zahraničí.(...)K dispozici byla jen jedna vhodná stanice, která byla původně určena pro radiotelegrafní vysílání.“* (JEŠUTOVÁ, 2003, s. 11)

Podle Čábelové (2003) jediná vhodná stanice, která byla původně určena pro radiotelegrafní vysílání, byla v Praze ve Kbelích. 18. května 1923 se český rozhlas dokonce zapsal mezi první rozhlasové společnosti s kontinuálním vysíláním pro veřejnost na světě. Podnikatel v oboru filmového průmyslu Ing. Eduard Svoboda a redaktor kulturní rubriky Národní politiky Miloš Čtrnáctý přišli s myšlenkou založit rozhlasovou společnost. Po komplikovaných jednáních o udělení licence s ministerstvem pošt a telegrafů, byl oběma průkopníkům vnučena jako další podíl níková továrna na výrobu radiopřijímačů Radioslavia. Společnost byla založena dne 7. června 1923 pod

názvem Radiojournal, společnost s.r.o. Poskytnuta jim byla Kbelská stanice. Počet koncesionářů rostl ze začátků pomalu a Radiojournal se začal potýkat s finančními problémy. Od poloviny roku 1925 se stal ve společnosti nejsilnějším podílníkem s nadpolovičním kapitálovým vkladem 51% stát.

2.1.3 Programová skladba 1. poloviny 20. let obou zemí

„Přestože v začátcích nové podněty pro zkvalitnění rozhlasové práce přinášel především rozvoj techniky, stále častěji se začínala prosazovat také koncepční programová hlediska. Požadavek vysoké umělecké úrovně rozhlasového vysílání a snaha vidět rozhlas zejména jako prostředek osvěty a lidovýchovy zaměřovaly pozornost rozhlasových průkopníků především na oblast hudebního programu. Šlo přitom téměř výlučně o hudbu klasickou, zábavná hudba byla přehlížena. Přestože se nám z dnešního hlediska může jevit tato koncepce jako naivní a (jak se v dalších letech ukázalo) neudržitelná, je třeba vedení Radiojournalu ocenit za to, že rozhlas nesklouzl k laciné komerci.“ (JEŠUTOVÁ, 2003, s. 51) Radio Barcelona se z počátku pokoušelo o podobný charakter vysílání jako Radiojournal. Tím byly přehledy z burzy, koncerty vážné hudby, přenosy z oper, kulturní a vědecké přednášky a rozhovory o novinkách ze společnosti pro dobře situované dámy. Radiojournal se snažil o osvětu a kulturní přínos všem, zatímco Rádio Barcelona vysílala pořady tzv. vyšší kultury záměrně pouze pro elitní společnost, která si tehdy mohla rádio zakoupit. Podle Díaze (1997) se tento „elitní model“ do dvou let zhroutil. Kulturní elitě se nechtělo platit vysoké náklady na jeho údržbu a Národní rozhlasové asociaci (spolumajitel Radio Barcelona) šlo především o podnikání, konkrétně o co největší prodej rádiových přístrojů. Vyžadovalo to přerod z elitního modelu na model „masový“.

První roky rozhlasového vysílání byly u nás i ve Španělsku velmi podobné. Tehdejší zpravodajství tvořily pouze vstupy hlasatele mezi hudebními bloky. Hlasatel předčítal denní program, kulturní, ekonomické,

meteorologické a sportovní zprávy. Drtivě převládaly přenosy vážné hudby, většinou živě interpretované orchestry, nebo vystoupení malých komorních skupin, zprostředkované přímo ve studiu nebo z koncertního sálu. Udával se časový signál. Objevovaly se první pořady pro děti a slovesný umělecký program v podobě přestudovaných činoherních her přímo herci ve studiu.

Podle Ješutové (2003) Radiojournal odvysílal již 2. srpna 1924 sportovní přímý přenos. Jednalo se o boxerský zápas. Ve Španělsku byl též prvním sportovním přenosem zápas v boxu, ale až 15. května 1926 na Radio Barcelona. Radiojournal se zaměřoval spíše na umělecké pořady. V průběhu roku 1924 začal spolupracovat s Českou filharmonií a zavedl tematické hudební večery, dramatické večery po vzoru operních večerů. V únoru 1925 předstihl i BBC přenosem celého divadelního představení (přenos z Národního divadla Smetanovy opery *Dvě vdovy*).

Španělský rozhlas, konkrétně Rádio Barcelona zavedlo v březnu 1925 benefiční rádio, ve kterém hlasatel mezi jednotlivými příspěvky žádal posluchače i firmy o příspěvky, které by zajistily rádiové zařízení v azylových domech, aby se rozhlas mohl přiblížit např. sirotkům a strádajícím. Na stejné stanici už v listopadu 1924 se zrodily počátky ženského rozhlasu v podobě pravidelného vysílání „ženských rozhovorů“, které byly ze začátku reprezentovány mužským pohledem vystihující ideologie a sociální konvence většiny společnosti tehdejší doby. Odpovědí na to vznikl na vlnách Radio Ibérica kontrastně velmi liberální pořad Terezy Escoriaz. Později označován za první feministické vysílání, které mělo za účel přiznat ženám upíraná práva. Novým žánrem plnící zábavní funkci byly soutěže. První soutěž pod názvem *Záhadné umělkyně* vysílalo Radio Ibérica v roce 1924. Posluchači se snažili uhodnout jméno zpěvačky, cenou byly tři rádiové přijímače (Balsebre, 2001).

Co se týče zpravodajství, vedení Radiojournalu zpočátku vidělo ve zpravodajství a publicistice nutné zlo. Vedení rozhlasu nevyvinulo téměř žádné úsilí pro to, aby byl přehodnocen diskriminační požadavek státu, který žádal monopol na tvorbu rozhlasových zpravodajských pořadů výlučně v kompetenci Československé tiskové kanceláře (dále jen zkr. ČTK) (Ješutová, 2003). Ve

Španělsku, spíše než na základě dobrovolného rozhodnutí, byla informační funkce rádia mizivá kvůli předběžné cenzuře, která měla celkový vliv na přirozenost vysílání.

2.1.4 Rozhlas v 2. polovině 20. let ve Španělsku

Podle Balsebreho (2001) Španělsko za jinými evropskými zeměmi zaostávalo, ale i tak si španělský rozhlas získal solidní finanční strukturu, vytvořil kvalitní program a vysílal pro stále rostoucí okruh posluchačů. Hlavním tvůrcem tohoto procesu byl Ricardo Urgoiti, který stál v čele stanice Unión Radio, která nedlouho po svém založení dosáhla monopolního postavení.

Ricardo Urgoiti se jako první odlišil od všech ostatních, kteří také měli v rádiu podnikatelské zájmy, ale viděli je pouze v prodeji rádiových přijímačů. Urgoiti si představoval rádiovou stanici jako továrnu na pořady, kterými přitáhne posluchače a zároveň zadavatele reklamy. Byl jedním z prvních zastánců výhod reklamy. Podle Díaze (1997) Zavedl tři faktory modernizace španělského rozhlasu:

- Programovou skladbu, která hledala rovnováhu mezi tzv. vysokou a nízkou kulturou.
- Autoři a přispěvatelé se stali normálně placenými profesionály, jako v každém jiném povolání. Začal se rozšiřovat počet stálých zaměstnanců rozhlasu.
- Vysílání rovnoměrně zahrnovalo všechny typy muzikálních žánrů: vážnou, populární/oblíbenou (španělská hudba, flamenco, zarzuela) a moderní hudbu (fox-trot a jazz). Unión Radio se od začátku snažilo co nejrychleji otevřít novým tónům, přicházejícím z Ameriky, společně s respektem k tradičnímu vkusu elit a posluchačům populární hudby.

2.1.5 Rozhlas v 2. polovině 20. let v Československu

Druhá polovina dvacátých let patřila k nejúspěšnějším obdobím naší rozhlasové historie. Radiojournal koncepčně profiloval svůj program celodenního vysílání, stabilizoval se technicky i personálně a začal spolupracovat s odborníky. Úspěšně zavedl nové metody tvůrčí práce, především rozhlasovou reportáž. Rozvinul hudební i literárně-dramatické vysílání (veřejné koncerty, tematické večery, přenosy a adaptace divadelních představení i původní dramatickou tvorbu). Vzdělávací program zaměřil systematictěji také na děti a položil základy pro pozdější využití rozhlasu při školním vyučování (Čábelová, 2003).

2.1.6 Programová skladba 2. poloviny 20. let obou zemí

Radiojournal se po finanční stránce mohl přestat strachovat o svou existenci, stál za ním stát a také nemusel bojovat s konkurencí. Zaměstnanci rádia se stále snažili o zdokonalování starých a hledání nových rádiových žánrů, vždy v duchu rozhlasu jakožto důležité instituce, která měla na starosti osvětlu, vzdělání, zábavu a morální přínos době. Podle Ješutové (2003) se Radiojournal věnoval profesionalizaci struktury slovesného programu (zpravodajství, přednášky, činohra v rozhlase), rozhlasu pro školy, rozšiřování hudebního programu. Dále vznikaly nové žánry jako odborné rozhlas (zemědělský rozhlas, dělnický rozhlas a rozhlas pro průmysl, obchod a živnosti) či rozhlasová reportáž. Konkrétně sportovní reportáž v podání Josefa Laufera (který 3. října 1926 komentoval fotbalové utkání mezi pražskou Slavíí a maďarskou Hungarií) je považována za první sportovní reportáž tohoto druhu v Evropě.

Španělsko se také snažilo na svém rozhlasu pracovat, ale kvůli vnějším okolnostem se ubíralo jiným směrem. Soukromé vlastnictví stanic, konkurence a předběžná cenzura začaly stáčet vývoj rádia převážně do zábavního charakteru. Balsebre (2001) uvedl, že na prvním místě zůstala hudba, divadlo,

reklama, sportovní informace, benefiční vysílání, humorné vyprávění, náboženské rady. Vznikalo pravidelné vysílání:

- rozhlasových her,
- fotbalových přenosů (první zdokumentovaný zápas byl z finále o pohár šampiónů mezi Zaragozou a Reál Madrid, květen 1927, Unión Radio),
- a od roku 1926 vysílalo rádio Barcelona dvakrát týdně ženské rozhlasové vysílání se sekcí o módě v pojetí „slečny Pompadour“ a o dalších užitečných tématech provázených „slečnou Georgettou a slečnou Salus“. Vysílání se prezentovalo pod známkou institutu kultury a populární knihovny pro ženy.

2.2 Rozhlasové vysílání od počátku 30. let do válečného konfliktu

Počátek 30. let byl ve znamení celosvětové ekonomické krize, ve Španělsku zároveň přerodem z totalitního režimu k demokracii. 14. dubna 1931 byla vyhlášena republika a změny přicházející s novým politickým systémem měly dopad i na rozhlas.

2.2.1 Rozhlas ve Španělsku

Balsberde (2001) přirovnal situaci rozhlasu k období po smrti Franca. Společnost také přecházela k demokracii a zároveň byla v ekonomické krizi. Španělský rozhlas přetvořil svou identitu na hlasatele zpráv a vznikly zárodky první španělské rozhlasové žurnalistiky. Ačkoliv si rozhlas nemohl být jistý návratností této operace, propagandistická potřeba nových politických stran a neustálá potřeba příjmu nových a nových zpráv dala španělskému rozhlasu impuls k transformaci na sdělovací prostředek informačního charakteru. Novými hvězdami rozhlasu se místo moderátorů stali politici a novináři.

Období druhé republiky bylo pro rozhlas charakteristické zejména:

- Zrušením cenzury a vyzdvihnutí informační funkce rozhlasu. Vysílání přešlo z konceptu „hudba a slova“ k vysílání konceptu „hudba a zprávy“.
- Rozhlas se stal po volbách ústředním hráčem k získání podpory veřejnosti pro změnu k demokracii a k neutralizování možné rebelie ze strany antirepublikánů.
- Vulgarizací mluvy. Řečnická vystoupení nevzdělaných lídrů nových politických stran dokázala navodit realnost a nalákat mnoho posluchačů.
- Vznikem zákona o lokálních stanicích z roku 1932, na jehož základě se zrodilo 55 nových lokálních stanic na nízkém výkonu.
- Soutěží o Národní rozhlasovou službu (Murelaga Ibarra, 2009).

V období republiky existovaly dva na sobě vzájemně závislé scénáře, které podle Díaze (1997) rozhodovaly o významu španělského rozhlasu tehdejší doby, v jejichž rozvoji však zabránil počátek občanské války (1936). Jednalo se o:

- **Ekonomický scénář** - Rozhlas plánoval rozšířit své potenciální publikum, aby mohl rozvinout skladbu reklamní struktury, jestliže chtěl uspokojivě vyjít v období krize.
- **Politický scénář** – Povinností rozhlasu bylo odvysílat politické změny, které se odehrávaly ve společnosti.

2.2.2 Rozhlas v Československu

Československý rozhlas se po dobu 30. let nesl ve znamení:

- Rozkvětu programové skladby. Rozšiřovala se škála programových žánrů, probíhala profesionalizace těch dosavadních a především se rozhlas přenesl z reprodukční oblasti vysílání do produktivní (nastal úspěšný rozvoj pásma a rozhlasových her).

- Pražský rozhlas se přestěhoval na tehdejší Fochovu třídu (dnešní Vinohradská), kde sídlí dodnes.
- Došlo k technickému vylepšení studií, ta byla vybavena mixážními pulty a oddělila se režijní kabina s výhledem do studia. Stále významněji se prosazoval zvukový záznam (Čábelová, 2003).

Rozhlas byl zatažen do problematiky týkající se německých občanů. *„Republika obtížně začleňovala německé občany vzhledem k vlastním nacionálním předsudkům, zděděným z rakouské minulosti, ale zejména vzhledem k iniciativám extrémního nacionalismu německého.“* (JEŠUTOVÁ, 2003, s. 94), že se postupně budovala cizojazyčná vysílání pro československé občany jiných mateřských jazyků na všech stanicích. Nejvýznamnější bylo vysílání v němčině. Obyvatelé hovořící německým jazykem tvořili 24% všeho obyvatelstva. Už v roce 1930 žádaly německé kluby o samostatnou vysílačku v Teplicích.

2.2.3 Porovnání politiky a zpravodajství v rozhlase obou zemí

Shodné demokraticky republikánské zřízení obou zemí nemělo na rozhlasové vysílání stejný vliv. V Československu byl rozhlas v takovémto prostředí od svých počátků. 30. léta byla označována v historii českého rozhlasu jako zlatý věk. Španělský rozhlas se mu v profesionalitě a vlastní umělecké tvorbě nemohl rovnat. Na druhou stranu, na základě srovnání historických podkladů, se jevílo v oblasti zpravodajství a politiky Španělsko pokrokovější. Euforie z přechodu na republiku rozhlas ve Španělsku silně politizovala. Rozhlas přispěl k politizaci posluchačů. Politická část vysílání byla stále vyplňována novými informacemi a propagandou. Rozhlasové vysílání se stalo prostředníkem mezi stranami a posluchačem. Rozrůstání posluchačů a dosahu rozhlasu i k nízké a střední třídě, do městských i venkovských center, se shodovalo s boomem politické spoluúčasti občanů na různých projednáváních o volbách a hlasování, kde mj. poprvé volily ženy.

Rozhlas byl plný propagandy politických stran, ale propagandy otevřené a nemaskované (Balsebre, 2001).

Radiojournal, který si kladl za cíl být politicky neutrální, byl přesto silně politizovaný. *„Agrární straně se podařilo získat v podniku pevné postavení už v roce 1925, kdy bylo řízení Radiojournalu restrukturalizováno a stát se stal většinovým akcionářem. Do jeho poradního sboru byl jmenován člen zemědělské rady. O rok později se agrárikům podařilo prosadit zvláštní vysílání pro rolníky - Zemědělský rozhlas, redakčně nezávislý na Radiojournalu a de facto podléhající přímé stranické kontrole. Není divu, že to vedlo k napětí uvnitř vedení i k různým zákulisním intrikám. Vliv se podařilo získat i dalším politickým stranám: například sociální demokracie měla silnou pozici v Dělnickém rozhlase (...) Byl to začátek zmatečného období „rozhlasů uvnitř rozhlasu“, jež dále komplikoval zpravodajský monopol ČTK, která také podléhala politickým vlivům. Do této rovnice zbývá ještě dosadit okruh politiků a intelektuálů kolem prezidenta Masaryka, kteří byli ve vedení rozhlasu zastoupeni též.“* (VAUGHAN, 2008, s. 22)

Druhým aspektem bylo zpravodajství, které se v českém rozhlase kvůli monopolu ČTK stalo Achillovou patou celého vysílání. Vaughan (2008) ho popsal následovně: *„Nejenže byly zprávy předčítané slovo od slova z materiálů ČTK nesmírně nudné, ale byly také těžko srozumitelné.“* Rozhlas ztrácel aktuálnost a až do roku 1945 scházelo jakékoliv nezávislé shromažďování zpráv.

Ve Španělsku se stala zpravodajským průkopníkem Unión Radio. 7. října 1930, pouhé tři týdny potom co vláda zrušila předběžnou cenzuru, vznikl první deník ve španělském rozhlasovém vysílání „La Palabra“ (Slovo) po vzoru francouzského deníku „La Parole“. Deník měl vlastní redakci, byl vytvářen skupinou novinářů z agentury Febus a tiskových deníků El Sol a La Voz, kteří jimi vybrané zprávy přizpůsobovali rozhlasu (Balsebre, 2001)

2.2.4 Programová skladba obou zemí

Podle Ješutové (2003) fixování zvukového obrazu záznamem ovlivnilo československý rozhlasový program v jeho pestrosti, operativní skladbě, ale i v samotné tvorbě pořadů. Přelomovým datem se stal 9. říjen 1932, kdy byl na voskovou fólii zaznamenán závěr fotbalového zápasu (ČSR- Jugoslávie), protože se kryl s dojednaným přenosem opery. Ještě téhož roku vzniklo záznamové oddělení. V roce 1935 dodala anglická firma Marconi-Stille zařízení umožňující záznam na ocelový pás. V Československu se využívalo záznamu od jeho prvotních a omezených možností, zatímco ve Španělsku s ním byla práce běžná až od druhé poloviny 40. let.

Základy rozhlasové žurnalistiky vytvořil ve Španělsku rozhlasový deník „La Palabra.“ První redakce deníku se vyvinula ze skupiny komentátorů, kteří měli na starost fotbalové sportovní reportáže na konci 20. let. Rozhlasová žurnalistika Radiojournalu byla v neustálém růstu a expanzi, až na výše zmiňované privilegium zpravodajství v rukou ČTK a politický komentář, bez kterého se obešlo vysílání celých patnáct let. Ke změně došlo na jaře 1938, když bylo mnoha redaktorům jasné, že přetrvávající omezení zpravodajství snižuje důvěryhodnost československého rozhlasu. *„Prvním úspěšným pokusem vyřešit absenci veškerých politických komentářů a analýz bylo v květnu zavedení desetiminutové rubriky s názvem Okénko.“* (VAUGHAN, 2008, s. 49) Rubrika měla přinášet živou informaci a optimistický tón a vysílala se alespoň jednou denně.

Pořady zaměřené na ženy byly na některých španělských stanicích vysílány už od poloviny 20. let. Díaz (1997) popsal, že od roku 1930 se na katalánských rádiích zrodil nový „církevní“ model ženské rubriky, který přetrval na španělských vlnách až do roku 1984. Program „Radiofémína“ byl prezentován jako radiové periodikum pro ženy a obsahoval: módu, literaturu, zprávy ze společnosti, náboženské zprávy, kuchyni, pekařství, poradnu, hobby, soutěže, atd. Union Rádio strukturovalo vysílání zaměřené na ženy trochu jinak. Na rozdíl od katalánských rádií (i Radijournalu) vysílaly každý pátek

večer. Prostor byl vyplněn následně: ženské kroniky, taneční muzika, ženské postavy před mikrofónem a velké slosování. Za republiky ženské pořady získávaly na oblibě. V některých případech došlo i k jisté feminizaci zaměstnanců rádia. Podle Ješutové (2003) se v československém rozhlasu objevovaly ženská témata mezi přednáškovou tematikou nesystematicky. V roce 1932 se poprvé na tuto problematiku vyčlenil a soustředil samostatný redakční útvar. Z původních témat (kuchyně, výchova dětí apod.) se velmi brzy přešlo na závažnější témata, například cykly Populární kapitoly z občanské nauky nebo Ženy, které dostaly Nobelovu cenu.

Radiojournal prožíval éru tzv. rozhlasů v rozhlase. Většinou byly řízené i připravované mimo rozhlasovou budovu, plnily funkci specializované orientace vysílání na určitou vrstvu posluchačů a často vyhovovaly určitému politickému zájmu. Patřil mezi ně: Školský rozhlas, Odborné rozhlas (Zemědělský rozhlas, Dělnický rozhlas, Rozhlas pro průmysl, obchod a živnost), Vysílání pro ženy, Německé vysílání a Rozhlas na krátkých vlnách (Ješutová, 2003).

Radiojournal začal vysílat na krátkých vlnách do zahraničí 31. srpna 1936. Původně se vysílalo čtyři hodiny denně v pěti jazycích. V roce 1937 bylo zahraniční vysílání na Radijournalu provozně i programově stabilizováno. Vysílalo se ve třech pásmech; pro Ameriku v úterý a v pátek v noci a pro Evropu sedm dní v týdnu večer. V roce 1938 se už vysílalo pravidelně i do Španělska, kde v té době probíhala občanská válka (Vaughan, 2008).

2.3 Rozhlas v období válečného konfliktu

Paralelu mezi rozhlasovým vysíláním ve válečném období u nás a ve Španělsku lze shledat např. v tom, že za španělské občanské války Němci nejprve pomáhali nacionalistické straně s propagandou, zavedli účinný rozhlasový systém pro své bojující vojáky, studovali praktiky propagandy obou válečných stran a tím zároveň získávali zkušenosti, které pak využili jednak

k vysílání propagandy a manipulace Němců na našem území ještě před Mnichovskou dohodou a potom i v období protektorátu.

2.3.1 Občanská válka ve Španělsku

V únoru 1936 proběhly ve Španělsku na dlouhou dobu poslední demokratické volby. Vyhráli levicoví socialisté společně s komunisty. O šest měsíců později povstalo proti republice seskupení generálů, které rozpoutalo krvavou občanskou válku a téměř na čtyři desítky let vyneslo do čela země diktátora Francisca Franka (Chalupa, 2010).

Balsberde (2001) uvedl, že v období občanské války byla významnost španělského rozhlasu spojená s funkcí „válečné zbraně“ a s funkcí zprostředkovatele propagandy, což ale nebylo v rozporu s důležitostí, jakou měly čistě informativní přenosy. Vznikly tzv. „rádiové služby“, které regulovaly civilní život ve velkých městech a zabývaly se problémy spojenými s krutou občanskou válkou.

Na začátku občanské války existovalo 68 lokálních stanic, které vysílaly na střední vlně. Během války vzniklo kolem dvaceti krátkovlnných stanic sloužících k propagandě obou stran. Většina jich zůstala v rukou republikánů, ale na základně jejich fragmentované a anarchistické politiky, zůstalo stejně roztržité i jejich vysílání. Vedle toho národní strana si držela pevnou a centralizovanou kontrolu nad vysílaným obsahem. Jejich scénáristé rozhlasové propagandy pracovali od prvních dnů války na vytvoření mýtu o vůdcích revoluce a celém povstání. Touto cestou dosáhl popularity i Franco, který si své radiofonické postavení upevnil, když po boku národní strany 19. ledna 1937 v Salamance založil Španělský národní rozhlas (Radio Nacional de España, dále zkr. RNE), které se proměnilo v nejdůležitější veřejnou rádiovou síť ve Španělsku. Bezvýznamnou roli ve válce nesehráli ani rádioví nadšenci, kterých bylo aktivních okolo čtyř set (Murelaga Ibarra, 2009).

Během dobývání nacionalisty Madridu vzniklo několik fenoménů souvisejících s rozhlasem:

- **Celosvětově známé heslo „no pasarán“** neboli neprojdou, z živého pašijového řečnického vystoupení na podporu obrany Madridu.
- **Rozhlasové přízraky** (radios fantasmas), což byly bez jakékoliv kontroly rychle přenášené rádiové vysílače, které poskytovaly cenné informace za nepřátelskými liniemi. Využívaly je obě strany. Vlastnění vysílače se stalo ze dne na den zločinem, za něj mnozí radiooperátoři tvrdě zaplatili.
- **Vznik elektronické války.** Kromě rušení nepřátelských stanic, panovaly boje o kontrolu nad vzdušnými vlnami. Např. jeden madridský vysílač v rukou republikánů obsadil tu stejnou frekvenci jako nacionalistický vysílač o mnohem větším výkonu. Posluchači v Madridu přijímali lokální vysílání, zatímco o pár kilometrů dál zbytek Španělska poslouchal vysílání nacionalistů. Republikáni tím v Madridu zabránili vysílání propagandy druhé strany a zároveň hlásali tu svou (Balsebre, 2001)

2.3.2 Československo ve druhé světové válce

Český rozhlasový archiv obsahuje několik nahrávek projevů Wenzela Jaksche z léta 1938, v nichž vyzýval sudetské Němce k umírněnosti a obviňoval Sudetoněmeckou stranu, že je vháněla do války. Radiojournal evidentně považoval Jaksche za důležitého aktéra, protože jeho projevy byly vysílány v anglickém a španělském překladu na československém krátkovlnném vysílání do zahraničí. Radiojournal si opožděně začal uvědomovat, jak důležité bylo poskytnout prostor sudetoněmeckým demokratům a že se začínal nacházet v globální smršti propagandy. V reakci na to zavedl zvláštní pořady s dodatečnými přehledy zpráv, komentáři

a rozhovory, které byly do jisté míry v rozporu s omezeními, jimž Radiojournal oficiálně podléhal (Vaughan, 2008)

Vznik Protektorátu Čechy a Morava podle Ješutové (2003) přinesl okamžité personální změny v rozhlasu. Byli propuštěni všichni zaměstnanci neárijského původu. Došlo k zastavení krátkovlnného vysílání do zahraničí, byly povoleny pouze dvě hodiny přenosů v českém jazyce denně pro krajany žijící mimo domov. Cenzura se vyostřovala natolik, že docházelo až po kontrolu interpretace předem schválených textů. Provádět bojkot fašistických zájmů přímo v rozhlasovém programu nebylo snadné, zvláště ne ve zpravodajství. Nacističtí vedoucí a jejich pracovníci sledovali bedlivě texty i jejich interpretaci, přízvuk i podtext. Pomáhali jim v tom i němečtí posluchači, znající český jazyk, kteří upozorňovali na podezřelé jevy ve vysílání. Rozhlas měl málo příležitostí se aktivně účastnit na vývoji válečného dění, o to více si vybral svoje zásluhy ke konci války. Ješutová (2003, s. 147) je popsala následovně: *„V květnu 1945 pražský rozhlas splnil čestně své poslání šířením informací i organizační službou. Praha byla jediným evropským městem za druhé světové války, kde se rozhlas za revoluce neodmlčel a nepřestal vysílat ani v nejprudších bojích.“*

Jak bylo výše zmíněno, veškeré vysílání bylo tvrdě cenzurováno, informace z front a ze světa se posluchači dozvídali prostřednictvím zahraničních rozhlasů, jejichž poslech byl trestán i smrtí. Podle Ješutové (2003) se za druhé světové války se dalo naladit vysílání nejen z Moskvy, Paříže (pouze do okupace nacisty roku 1940), Londýna a různých míst Ameriky. Např. v průběhu války se z Bostonského vysílače začaly ozývat dialogy Voskovce a Wericha. Hlas Ameriky začal vysílat od roku 1942.

2.3.3 Programová skladba obou zemí

Rozhlasové programy obou zemí byly válkou hluboce otřeseny, značná část vysílání zůstala muzikální a rádio (stejně jako kino-vyjma propagandistických filmů) činila únikovou záležitostí.

Španělský rozhlas za účelem uspokojení poptávky po informacích, vyčlenil v programovém vysílání nové prostory věnované zprávám a posílil některé již existující pořady. Díaz (1997) vyobrazil, jak informační servis, který se věnoval tématům spojených s válkou, tzv. „rádiové služby“ byly charakteristické vysíláním informací týkajících se:

- Benefičního rádia, ve kterém měli oba tábory neocenitelnou informativní a ekonomickou pomoc.
- Tísňového volání, tj. volání o pomoc a zprávy o příbuzných.
- Výstrahy před bombardováním.
- Seznamu vězňů.

U nás tvořilo zpravodajství pouze to, co bylo v souladu s nacistickými zájmy. Zprávy z ČTK začali číst na místo interních novinářů ČTK rovnou rozhlasoví hlasatelé, aby nad nimi měli Němci snazší kontrolu.

Německý cíl potlačit českou kulturu a nahradit ji německou ideologií se pracovníci rozhlasu snažili co nejvíce vykompenzovat různými skrytými náznaky, např. vysíláním přenosů k významným výročím. Reportáž, která musela opustit kontroverzní témata, pokračovala na vysoké úrovni ve vysílání těch bezprostředních i připravovaných. Španělsko si připsalo nepříliš šťastné prvenství, a to ve válečné reportáži. Během občanské španělské války vznikaly první rozhlasové reportáže přímo na bojištích s pomocí přenosných vysílaček.¹

¹ Bitva o vlny str. 40

2.4 Rozhlas v poválečném období do konce 40. Let

Toto období bylo ve Španělsku i tehdejším Československu poznamenáno zejména vyrovnáváním se s následky válečných událostí. Ve Španělsku to byly následky tamní občanské války, u nás pak následky okupace a ostatních událostí druhé světové války.

2.4.1 Španělsko po občanské válce

Španělská občanská válka oficiálně skončila 1. dubna 1939, do dalších bojů druhé světové války se země nezapojila. Hitlerova pomoc přispěla nemalou zásluhou k vítězství nacionalistů, ale podle Chalupy (2010) se Franco odmítl ve válce po boku Německa angažovat. Vymluvil se na zpusťosenost země a vyhlásil neutralitu. Země se uzavřela sama do sebe a zůstala izolovaná od zbytku světa až do 50. let, kdy hospodářská krize začala být neúnosná. Franco poněkud pozměnil svůj diktátorský styl. Přestával se chovat jako absolutistický monarcha, aby vyšel vstříc západním spojencům, kteří po celém světě propagovali demokracii. Francisco Franco Bahamonde stál v čele Španělska jako absolutní vládce po 36 let až do své smrti. Duální společnost vítězů a poražených, trvalé sociální rozdíly, neustálé podezírání a morální odsouzení těch, co stáli na straně republiky, přetrvávalo po celou dobu diktatury.

Čtyřicátá léta španělského rozhlasu byla ve znamení ztráty samostatnosti a nezávislosti. Totalitní režim vydal už 6. října 1939 předběžné rozhodnutí o programové cenzuře všech soukromých rozhlasových stanic a zároveň vyhlásil informační exkluzivitu pro RNE. Podle Díaze (1997) se v důsledkem tohoto rozhodnutí se musely všechny stanice pro odvysílání zpráv napojit na RNE. Zpravodajství vysílané v poledne a večer zčásti připomínalo vojenský charakter. Začínalo se troubením polnic a proslaveným vojenským svoláváním z 15. století. Končilo se vyvoláváním slávy pro Boha a Španělsko. Finále patřilo národní hymně.

V roce 1942 vláda vytvořila Národní rozhlasovou síť REDERA. První celostátní rozhlasová síť se zaměřila na rozčlenění a strukturalizaci pěti stávajících stanic RNE. Z technického hlediska přinesla REDERA pro RNE významný pokrok, instalaci dvou středovlnných vysílačů v Madridu. První roku 1944, s výkonem 120kw, který pokrýval celé Španělsko a druhý roku 1945, s výkonem 40kw, ten nabízel služby přenosu RNE do Evropy a Ameriky. REDERA přispěla i k profesionalizaci hlasatelů (Balsebre, 2002).

Balsebre (2002) uvedl, že španělský rozhlas byl v letech 1939-1942 v tzv. nacionálně-fašistické etapě, která byla neodmyslitelně spojena se jménem Ramón Serrano Suñer. Ten společně s vedoucím oddělení rozhlasu RNE prováděl různá opatření za účelem falangizace. Opatření byla zaměřena na tři oblasti:

- **Intervence.** Rozhlasové oddělení hlavního ředitelství propagandy zasahovalo do vlastnictví a řízení soukromých stanic. V polovině roku 1940 se některé stanice navrátily jejich právoplatným majitelům, v jiných falangisté dosadili nové představenstvo.
- **Očista.** Posedlost režimu po všem, co zavánělo republikanismem se projevilo v politických čistkách hlasatelů a novinářů podle nového zákona o odpovědnosti z 27. února 1939.
- **Cenzura.** Každá vysílací stanice procházela předběžnou cenzurou. Platilo nařízení, že všechny stanice se musely spojit s RNE kvůli rozhlasovým novinám. Informační monopol zůstal RNE, tedy vládě až do roku 1977.

Jedním z aspektů, proč se etapa počátku 40. let nazývala nacionálně-fašistická, byl vliv Francova režimu na rozhlas. Skrze něj vyjadřoval respekt vládám Německa a Itálie. Války se sice stát fyzicky nezúčastnil, ale během prvních let druhé světové války až do neúspěchu Němců u Stalingradu, RNE spolupracovalo s „osou zla“ vysíláním zpráv ve španělštině do oficiálních německých a italských rádií.

Jeden ze základních elementů španělského rádia 40. let nastal, když v červenci 1945 Franco přenesl část výkonu správy falangistů na asociaci

katolické propagandy. To se podle Díaze (1997) rovnalo průtrži ideových programů převážně s katolickými prvky. Dalším aspektem této dekády byl vznik konkurenčního soužití soukromého rozhlasu s veřejným. Bývalý monopol mezi soukromými rádiovými stanicemi, který držela na rozhlasovém trhu Unión Radio, změnil jméno a majitele. Všemi způsoby byly jakékoliv republikánské příznaky potlačovány, ale z nějakého důvodu byla Unión Radiu její politika odpuštěna. Utrpěla především její ekonomika, společnost S.A.-RSA ji převzala a přejmenovala na SER (Sociedad Española de Radiodifusion - Španělská rozhlasová společnost). Od 29. srpna 1940 byla SER oficiálně nezávislou strukturou s vlastním programem, kromě povinného spojení s RNE.

2.4.2 Československo po roce 1945

Stejně jako za občanské války bylo jednou z hlavních funkcí španělského rozhlasu poskytovat lidem cenné informace ohledně ztracených členů rodiny, azylové pomoci atd., vykonával po válce stejnou funkci i Československý rozhlas. Do popředí vstoupila především role organizátorská a informativní.

Československý rozhlas plnil i poslání vzdělávací a neopomíjel literárně-dramatickou oblast ani zábavnou složku vysílání. Přes značné potíže a ztráty, mezi nimiž nelze opomenout oběti koncentračních táborů, zničenou budovu na Vinohradské třídě, nedostatek technických pracovišť a materiálů, se pracovalo na plné obrátky. Samotný rozhlas i jeho jednotliví zaměstnanci dostali řadu státních vyznamenání. Ješutové (2003) vyobrazila Československý rozhlas na počátku poválečného období vskutku za všenárodní institucí. Následovala léta hledání nové cesty, snaha o zlidovění rozhlasu ve smyslu sepětí s každodenním životem. Rozhlas usiloval o všestranné povznesení úrovně svých posluchačů. K počínům patřilo vytvoření samostatného politického zpravodajství nezávislého na ČTK (do té doby jediného zdroje zpráv). Hlavní zpravodajská relace, Rozhlasové noviny, se stala významným zdrojem aktuálních informací i mocným propagandistickým nástrojem.

Expanze dosáhla především rozhlasová žurnalistika, která se začala stávat součástí všech programů. Po roce 1948 byla budovatelská tematika násilně implantována do všech forem vysílání. Posluchači, kteří byli přesyceni propagandou hledali v programu spíše rekreační složku, a proto dávali přednost poslechu zahraničních rozhlasových stanic. Španělští posluchači se ze stejného důvodu odvraceli od RNE a preferovali radši komerční stanice.

Poválečné období bylo pro rozhlas typické tím, že po nadvládě zpravodajských žánrů se od podzimu 1946 začala pozornost pomalu zaměřovat na rozvoj kulturních pořadů. Zpočátku bylo do vysílání zařazováno vše z národní kultury, co bylo za protektorátu zakázáno a doplňováno tím, co bylo k dispozici z kultur cizích, vyjma kultury německé. Po ukončení války byl z rozhlasu odstraněn personál obviněný z kolaborace. Rozhodující místa ve vedení postupně obsazovali členové KSČ, kteří se připravovali na převzetí moci (Ješutová, 2003).

2.4.3 Programová skladba Španělska

Díaz (1997) ve své knize zpracoval, že RNE měla rozdělené zábavní programy do několika sekcí: hudební a dětské slavnosti, soutěže, humor, sportovní a divadelní přenosy. Povinné spojení s RNE, které musely vysílat všechny stanice, obsahovalo: rozhlasové noviny, oficiální přenosy, falangistickou propagandu a nedělní mše. Záznamová technika začala ovlivňovat programovou skladbu španělského rozhlasového vysílání až po zavedení magnetofonového nahrávání. Přelomový rok 1947 byl spojený s červnovou návštěvou Evy Perón, kdy vznikly první neoficiální nahrávky a jako patrně první svého druhu jsou uloženy v hudební knihovně RNE.

Rozhlasové hry a jejich obliba měly v druhé polovině 40. let zvláštní význam mezi RNE a SER. Jednalo se o první významný konkurenční boj o poslechovost veřejného a soukromého rozhlasu. Začínaly se vysílat pořady,

jejichž popularita přerostla v pozdějších letech v masovou záležitost, např. přenosy fotbalových zápasů a mýdlové opery (Balsebre, 2002)

Prvním průkopníkem pořadů s náboženskou tematikou a katolickou propagandou byl pořad Otec Venancio Marcos na rádiu SER. Pořad byl poprvé odvysílán 15. září 1945 a stal se měřítkem pro další vysílací stanice. Vytvořil náboženskou konzultaci zaměřenou na křesťanské posluchače, světské hříšníky a nebeské důsledky, které je čekaly za jejich hříchy. Na začátku 50. let přešel Otec Marcos ke konkurenci na RNE. Formát pořadu zůstal bez jakékoliv změny a ve stejném vysílacím čase. Udržel si stejnou popularitu a navíc zvýšil RNE poslechovost. Některé kněžské programy byly evangelistického či moralizujícího rázu. Právě kvůli otázkám morálky nejednou vstoupila do konfliktu oficiální cenzura falangy (tedy státu) s cenzurou církve (Balsebre, 2002).

V polovině 40. let se řetězec SER postavil do role úspěšného průkopníka. Prostřednictvím Roberta Steinera Kievea ze severoamerické ambasády se snažil o modernizaci zastaralých hesel za nová hesla komerční a úspěšná v USA. Kieve přinesl vyšší úroveň profesionality ve vytváření scénářů, hlasových projevů, výběrů a realizace dramát. Podle této osoby byli nazýváni další zaměstnanci rozhlasu, využívající nových hodnot, tzv. „generací Kieve“ (Murelaga Ibarra, 2009)

2.4.4 Programová skladba Československa

Největším převratem v rozhlasové žurnalistice československého rozhlasu této doby byl vznik vlastního zpravodajství nezávislého na ČTK. Stejně jako se španělskému rozhlasu uvolněním cenzury ještě za Riverova režimu naskytla příležitost vlastního zpravodajství a vznikl tam první rozhlasový deník La Palabra, tak i u nás po druhé světové (16. září 1945) se podle Pacovského (1993) ve vysílání poprvé objevila hlavní zpravodajská relace pod názvem Rozhlasové noviny. Rozhlas nadále přebíral informace od

ČTK, ale doplňoval je vlastním zpravodajstvím, které vytvářeli redaktoři specializovaní na určité oblasti. Jedním z prvních pořadů se stala Kulturní hlídka, která se starala o vše významné, co se odehrávalo v kultuře. Stejně jako většina pořadů se mohla svobodně rozvíjet jen do nástupu cenzorů.

Československý rozhlas měl rozhlasovou žurnalistiku na rozvinuté úrovni, jen musel některé typy vysílání (např. reportáže) přetvořit k charakteru souhrnné zpravodajské relace. Jednalo se o zpravodajský magazín, který obsadil nejlukrativnější čas od 19.00 do 20.00 hodin. Přinášel aktuální zprávy s cílem informovat posluchače a utvářet jeho názory a postoje. Na konec relace byly zařazovány zajímavosti a sportovní zprávy, časem přibýly i scénky, skeče a písničky. Velkou popularitu si získala nedělní hodinová Beseda rozhlasových novin, pořad připravovaný formou kaleidoskopu zajímavostí. Nebývalého rozmachu dosáhl komentář a v Rozhlasových novinách se stal nejrozšířenějším rozhlasových žánrem (Ješutová, 2003).

Především kvůli cenzuře a konkurenčnímu boji se španělská zábavní tvorba, nejprve soukromých stanic, které neměly zajištěné financování od státu jako RNE, začala pomalu odvracet od pořadů, které splňovaly kromě zábavního charakteru i snahu posluchače kultivovat (Balsebre, 2002). Čeští posluchači se dožadovali větší míry zábavních pořadů. Podle Pacovského (1993) se ukázala se potřeba založit samostatné zábavní oddělení, nezávislé na hudebním odboru. Velká pozornost byla věnována rozhlasovým hrám, rozhlasovému humoru a rozhlasovým kabaretům, na kterých doposud lpělo mnoho stop divadelního umění. Cílem do budoucna byla snaha o samostatnou rozhlasovou režii a vytváření samostatného rozhlasového přednesového umění. Vedlo to k vypisování soutěží za účelem objevení nových autorů a získání vhodných děl.

2.5 Rozhlas – 50. a 60. léta

V tomto období bylo směřování československého rozhlasu zásadně ovlivněno komunistickým pučem z roku 1948, kterým byl u nás nastolen tvrdý totalitní režim, k jehož částečnému uvolnění došlo až ve druhé polovině šedesátých let, což se následně také projevilo větší liberalizací i v oblasti umění a sdělovacích prostředků. A přestože diktatura ve Španělsku určovala rozhlasu jeho směr prakticky už od konce třicátých let, španělský rozhlas se až do Francovy smrti měnil a vyvíjel převážně pouze jen v jeho zábavní části, velkým dílem díky trendům pronikajícím z demokratických západních zemí.

2.5.1 Československý rozhlas po roce 1948

Ješutová (2003, s. 197) popsala komunistické obsazení rozhlasu následovně: *„Role rozhlasu jako mocného nástroje propagandy si byla KSČ velmi dobře vědoma. Postupně se jí podařilo ovládnout v něm všechny významné posty, a tím dosáhnout rozhodujícího vlivu. A tak již od počátku roku 1948 přešel rozhlas plně do služeb KSČ a stal se důležitým spoluorganizátorem všech masových akcí pořádaných na podporu Gottwaldovy vlády. Umožnil to do značné míry přístup demokratických stran, které v roce 1945 nedocenily význam rozhlasu jako důležitého nástroje propagandy, nepostavily se důrazně proti jeho začlenění pod ministerstvo informací ani proti obsazení klíčových míst v rozhlase členy KSČ. V únoru 1948 byli komunističtí funkcionáři v rozhlase dobře připraveni, neboť tiskový odbor KSČ vysílal do rozhlasu kádrové posily na různé funkce.“*

Komunistický převrat v únoru 1948, tzv. vítězný únor, byl od ukončení druhé světové války komunisty připravován. Jejich systematické obsazení rozhlasu sehrálo důležitou roli. Plně ovládli vyspělé, oblíbené médium, které dokázalo bezprostředně jednat a po válce bylo vnímáno jako hrdinný zachránce a napomahatel návratu do předválečného života. Podle Ješutové (2003) bylo jednou z prvních věcí důležitých pro komunisty v rozhlase přebudovat vnitřní organizaci, jasně vymezit kompetence mezi jednotlivými složkami a odstranit funkční duplicity. Politické zpravodajství, odbor pro zvláštní úkoly, reportážní

odbor a krátkovlnné vysílání byly sloučeny do politické a informní skupiny. Dosavadní školský rozhlas a přednáškový odbor byly spojeny do vzdělávacího odboru. Období totality, v níž byl pro naši vnitřní i vnější politiku směrodatný kurz Sovětského Svazu, ovlivnilo ve své první dekádě rozhlas následovně:

- Masové výpovědi zkušeným pracovníkům, které měla nahradit revolučně naladěná mládež. Při hodnocení programů i zaměstnanců byl kladen největší důraz na politická kritéria.
- Rozhlas se měl transformovat na nástroje socialistické převýchovy a popoháněče budovatelského úsilí.
- Proti zahraničním rozhlasům byly vytvořeny rušící systémy „radioobrany“.
- V letech 1950-1952 bylo vysílání rozhlasu zahlceno přenosy velkých politických procesů.
- Na základě reorganizace z roku 1952 se český rozhlas začal podobat sovětskému vzoru, což vedlo k omezování svébytnosti rozhlasových forem. Kvůli stálému poučování a nekonečným projevům státníků ztrácel rozhlas posluchače.
- Od roku 1953 se zavedla státní cenzura.

V druhé polovině 50. let začal Československý rozhlas vylepšovat některé pořady, které předznamenávaly budoucí tzv. renesanci rozhlasu. KSČ usilovala kvůli slabé poslechoвости o zvýšení pestrosti vysílání. Byly odhaleny zločiny stalinismu. Původně revolučně naladěná mládež se seznámila s realitou a odvažovala se samostatně myslet. Touha po nových formách a návratu ke svébytnosti přinesla vznik nových věcí nebo znovuobnovení věcí již známých, např. lidové písně, úctu ke klasikům, pětiletý projekt s uvedením sto padesáti dramát a oper, četbu na pokračování a znovuobnovení rozhlasové hry, od poslouchání populárně-vědeckých pořadů po cílevědomé šíření vědeckých poznatků a lidové vzdělávání, školení reportérů atd. (Krupička, Radio Praga).

2.5.2 Renesance Československého rozhlasu 60. let

V 60. letech se začala politická situace více liberalizovat. Hlavními aktéry tohoto procesu byla skupina politiků komunistické strany a především média. Pacovský (1993) uvedl, že doba označovaná jako Pražské jaro skončila okupací Československa vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Stejně hrdinsky, jak se zachoval rozhlas na konci druhé světové války, se při okupaci sovětskými vojáky rozhlas do poslední chvíle jim odmítal podřídít. Nejen, že informoval a organizoval, ale v této mimořádné situaci, kdy státníci byli uneseni a izolováni, byl rozhlas i vůdčí autoritou v zemi. Rozhlasové vysílání bylo obnoveno 9. září 1968. V následujících letech, označovaných jako období normalizace, musely stovky redaktorů rozhlas opustit pro své politické názory.

Léta 1959-1968 byla považována za renesanci rozhlasu i přes trvale silný vliv vedení a řízení ÚV KSČ, s trvale fungující cenzurou. Zformovala se nová generace pracovníků, která se snažila navázat na nejlepší tradice rozhlasového vysílání a rozvíjet moderní a liberálnější formy a obsah pořadů. Měla za cíl obnovit to, co bylo po komunistickém převratu zakázáno. Tým, z velké části nových pracovníků, se ustálil a vytvořil předpoklady k zásadní programové přestavbě a nové organizační struktuře. Zásluhou tzv. problémových pořadů začal sílit především v publicistice kritický tón a ve vysílání se začaly objevovat pořady překračující politicko-sociální, etická a estetická témata. Zvláště publicistika nacházela velkou oblibu u posluchačů. Rozhlas se zbavil závislosti na ČTK. Vznikaly nové typy pořadů, které pohotově reflektovaly měnící se poměry ve společnosti (Krupička, Radio Praga).

Československý a španělský rozhlas plnily důležitou funkci informátora ve společnosti, lidé se více zajímali o veřejné dění. Československý rozhlas navíc neprožíval renesanci pouze v žurnalistice. Vznikl prostor pro tvůrčí vklady dramaturgie a režie. Literární a hudební tvorba byla oceňována mezinárodními poctami. Vzrostl vývoz uměleckých i publicistických pořadů a redaktoři měli možnost působit v demokratické cizině. Rostl počet

profilovaných osobností, upevňovaly se týmy pohotových žurnalistů a komentátor (Ješutová, 2003).

Významným technologickým pokrokem bylo instalování stereofonie a vysílání na velmi krátkých vlnách v obou zemích. Ve Španělsku proběhlo první pokusné vysílání v roce 1957. V Československu bylo zahájeno oficiální pokusné vysílání o dva roky později, ale masivnějšího rozšíření sítě krátkovlnných vysílačů dosáhly obě země v roce 1962. Stanice Československo II začala na FM celodenně vysílat v červenci 1961.

2.5.3 Španělský rozhlas

Balsebre (2002) popsal 50. léta jako slavné období anestetické zábavní funkce španělského rozhlasu. V průběhu čtyřiceti let Frankovy vlády se dalo nalézt málo skutečných konstant: hysterický antikomunismus, vypjatý nacionalismus, odvolávání se na odkaz předků, neustálé zdůrazňování katolické víry a morálky. Franco byl jinak mimořádně flexibilní a měnil své ideologické postoje podle potřeby. Většina zemí po válce stáhla z Madridu své diplomaty. Mezinárodní společenství označilo Španělsko za totalitní diktaturu. Původně mu nebylo umožněno vstoupit do zakládané OSN a bylo vyřazeno i z Marshallova plánu, což podle Chalupy (2010) ovlivnilo velmi negativně jeho ekonomický vývoj. Z nepříjemné izolace vytáhla Francův režim až Trumanova antikomunistická doktrína, neboť americká administrativa ve svém celoplanetárním boji proti rudému nebezpečí nutně potřebovala spolehlivého spojence a Franco si v tomto ohledu s americkými prezidenty rozuměl. Američané nabízeli mezinárodní podporu a Franco na oplátku vojenské základny. Španělsko vyhlásilo roku 1959 tzv. Stabilizační plán, tj. výrazně se devalvovala peseta, aby se pomohlo exportérům a tím byl do země lákán zahraniční kapitál. Namísto státem silně intervenované ekonomiky se Španělsko vydalo na cestu opatrné hospodářské liberalizace. Podle Murelaga Ibarra (2009) na jedné z amerických vojenských základen na španělském pobřeží vznikla vysílací stanice antikomunistického charakteru podporovaná

CIA - Radio Liberty. Do zemí Sovětského svazu začala vysílat 23. března 1959.

Chalupa (2010) uvedl, že přes veškeré problémy 60. léta přinesla výrazné změny v ekonomické i sociální struktuře země. Španělsko přestalo být zemědělskou zemí a stalo se státem průmyslovým. Nové Španělsko naplno propadlo konzumní mentalitě. Lidé stále více začínali interpretovat život jako hledání nejrůznějších požitků a odvraceli se od katolické církve. Paradoxně se tak Francovi na základě ekonomických důsledků podařilo to, o co usilovala republikánská politika před občanskou válkou.

Velkou část viny za tzv. „pre-konzumní“ období 60. let přiřkl Balsebre (2002) soukromým rozhlasovým stanicím, konkrétně SER. Během let 1951-1962 stanice představovala model blízký budoucím moderním změnám, které měly teprve přijít. Příkladem některých změn byla:

- Modernizace rozhlasových stanic v oblasti marketingu
- Výstavba amerického „star-systemu“
- Distribuce prvních gramofonů a gramofonových desek a tím pádem vznik nového typu španělského hudebního trhu

Shodným jevem v obou diktaturách bylo dosazování politicky vyhovujících osob do všech důležitých funkcí. V Československu to byli příslušníci KSČ, ve Španělsku v nejlepším případě katolicky smýšlející falangisté, kteří se zaměřovali na rádio jako na prostředek k rekonstrukci společnosti podle jejich představ. Jesús Suevos, ředitel pro rozhlasové vysílání v letech 1951-1957, se snažil rozšířit sociální funkci rádia, vyzdvihnout ji proti zábavním pořadům typickým pro 50. léta a konkurovat tak komerčnímu rozhlasu. Nařízení ze 14. listopadu 1952 udělovalo všem stanicím status národního majetku a rozdělovalo je do tří kategorií:

- **Národní stanice** - s výkonem vyšším než 20Kw a přímo řízené státem, tj. RNE.

- **Regionální/komunální stanice** - o výkonu menším než 5Kw a spravované soukromými společnostmi prostřednictvím licence získané ve veřejném řízení.
- **Lokální stanice** - odpovídající normě ustanovené dekretem a sdílející stejnou frekvenci. Jednalo se přibližně o padesát stanic, které vznikly během republiky, a kterých se za občanské války nezmocnili nacionalisté, tj. nebyly připojeny k RNE. Kolem třiceti z nich patřilo SER (Díaz, 1997).

Murelaga Ibarra (2009) popisuje, jak s rostoucím počtem soukromých vlastníků rádiových zařízení přibývaly i vysílací stanice a to převážně ty, které byly spojené s vládní ideologií a politikou. V roce 1957 RNE v Madridu experimentálně zkoušela přejít na FM (frekvenční modulaci, VKV). Přístrojů bylo v té době však málo a průmysl se nezaměřoval na jejich výrobu. V roce 1962 začalo progresivní šíření stereo vysílání a FM.

2.5.4 Programová skladba obou zemí

Československý rozhlas byl po komunistickém převratu plně ve službách KSČ. Na úkor své politické propagandy a omezování rozhlasových forem, které se neslučovaly s ideologií režimu, ztrácel rozhlas na své kvalitě a poslechovosti. Žurnalistika se v letech 1949-1951 orientovala na „budovatelské“ úkoly. Léta 1950-1952 byla zahlcena zprávami z politických přenosů. Rozhlas byl povinen dodat přenosovou techniku a odpovědné redaktory. Stranické orgány rozhodly vysílat záběry z nejvýznamnějších procesů. Podle Ješutové (2003, s. 259) vypadala situace následovně: *„Budovatelská propaganda rozhlasového zpravodajství a publicistiky nestačila na horečnatý růst problémů. Rozhlas byl kritizován pro malou účinnost a obviňován z toho, že jeho posluchači nedostatečně chápou ustavičné změny forem hospodaření a výzvy k socialistickému soutěžení nemají dost masovou odezvu.“* Krupička (Radio Praga) popsal, že na tomto základě došlo v létě 1952 došlo k rozsáhlé reorganizaci, zvýšení počtu programových pracovníků

a vytváření specializovaných redakcí, které se připodobnily organizační struktuře moskevského rozhlasu. Vznikla Hlavní redakce politického vysílání. Do struktury žurnalistiky československého rozhlasu spadala redakce zpravodajství, mezinárodního života, tělovýchovy a sportu, průmyslová redakce, zemědělská redakce, vysílání pro ženy a zrcadlo kultury. Vzdělávací funkce rozhlasu se stala nástrojem převýchovy. Projevilo se to například na pořadu Rozhlasová univerzita, jejímž cílem bylo obnovit povědomí o vývoji světové vědy, ale od roku 1949 začala vysílat dějiny a následně budování socialismu. Pozvolna se začala situace měnit. V počátcích rozhlasové renesance (1959) zaujímalo nejrozsáhlejší prostor politické a zpravodajské vysílání. Redakce nesly největší tíhu propagandistické práce. Cenzura oficiálně přetrvávala, ale docházelo k postupnému uvolňování.

Obě země se vyznačovaly v této době cenzurou a veřejným rozhlasem v roli agitátora režimu. Španělský rozhlas se ubíral trochu jiným směrem, ovlivněn ekonomickou a politickou situací. Země na tom byla po ekonomické stránce ještě velmi špatně a rozhlas byl únikovou záležitostí od všední reality. Navíc privátní rozhlasové stanice se snažily vysílat co nejmasovější pořady, aby se užívaly. Pro 50. a 60. léta je typický rozmach Star-systém, tzv. hvězdného systému, pocházejícího z druhé poloviny 20. stol. Americký filmový průmysl objevil, že komerční úspěch není závislý na finálním produktu, ale na ústřední postavě. Totéž platilo i pro rozhlas. Někteří hlasatelé nebo scénáristé jsou v 50. letech pro rozhlasovou stanici zlatým dolem, ať už se objevují v seriálech nebo referenčních programech. Počátky se datují k roku 1953, ale kvůli několika úskalím (hospodářská krize, monopol rádia SER v komerčním rozhlase, komerční průmysl ve vývoji, nízká úroveň bohatství či pouze místní rozsah vysílání) se rozvinul až ke konci desetiletí. Faktory, které vedly k rozvoji star-systému, byly větší výskyt celebrit v denních přenosech, zvýšení vysílání pro styk s veřejností, aby mohla být celebrita představena, propagace „hvězd“ v časopisech, novinách, fotkách z corridy, u benefičních činností atd. (Balsebre, 2002).

Jak už bylo popsáno, Španělsko se otevřelo přílivu kapitálu od USA. Velký vliv na jeho rozhlas měly tamější nainstalované vojenské základny. Podle Murelaga Ibarra (2009) mohli být Američané v roce 1953 považováni za hudební hybatele budoucího španělského rozhlasu a jako odrazový můstek k modernizaci hudby pro stávající i budoucí společnosti. V roce 1959 zahájily některé americké vojenské základny vysílání na velmi krátkých vlnách, které se zároveň proměnily v první exkluzivně hudební rozhlasové stanice ve Španělsku. Výhradně byly prezentované „discjokeji“. Ačkoliv v té době už i RNE na FM vysílal, většina populace nedisponovala přijímačem schopným je zachytit, tudíž se hudebním stanicím nedostalo tolik ohlasu, jak by se jinak očekávalo. Ale pokroková stanice SER se nechala inspirovat a přizpůsobila část svého programu soudobému hudebnímu rozsahu. Roku 1959 přinesla pořad „Diskománíe“, který fungoval na základě principu hitparády, posluchači měli možnosti ovlivnit její pořadí. Což se stalo novinkou v prostřední popíraného názoru.

Jeden z nejvýznamnějších pořadů španělského rozhlasu, který položil základ zábavnímu rozhlasovému konceptu, byl „Víkendová jízda“ (Cabalgata fin de semana). Začala ji vysílat stanice SER 27. července 1951. Pořad byl vysílán celá 50. a 60. léta, spadal do tzv. kategorie „radio-total“, což obnášelo zábavu a odreagování na prvním místě. Víkendová jízda se vysílala v sobotu od 10.30h do 01.00h ráno a její náplní byly rozhovory, hudba, soutěže, humor, literární a filmová kritika a sport. Dalším významně úspěšným pořadem pro celé španělské rozhlasové vysílání byl „Sportovní kolotoč“ (Carrusel Deportivo) stanice SER. Modernizace telefonních linek, najímání světových fotbalových hvězd, potřeba úniku od tvrdé poválečné situace, společně z fotbalu učinily skutečnou masovou záležitost. Odpolední neděle tisíce a tisíce lidí ladilo přenosy fotbalových utkání. Přes oblibu a úspěch komentátorů i způsobu zpracování přenosů fotbalových utkání stanicí SER, režim přidělil exkluzivitu vysílání mezinárodních zápasů RNE (Balsebre, 2002).

2.6 Přechod od totality k demokracii a dnešní podoba rozhlasu

Po roce 1968 se československé vyhlídky na liberální společnost opět střetly s totalitou. Obě země trpěly přísnou cenzurou a propagátorstvím jedné politické strany. Zatímco ve Španělsku se na počátku 70. let začalo tolerovat lehké informační uvolnění a do konce režimu, tj. do Francovy smrti, už nezbývalo tolik let, u nás období 1969-1989 označované jako normalizace teprve začínalo.

2.6.1 Československo

Krupička (Radio Praga) popsal, jak československý rozhlas zasáhly normalizační čistky. Profesionální pracovníci rozhlasu, kteří se stali zaměstnanci v průběhu šedesátých let, se masově vyměňovali za politicky a kádrově vyhovující osoby. Na profesionalitu se hledělo až na druhém místě, což mělo za následek trvalý úpadek rozhlasového řemesla. Zejména utrpěla oblast zpravodajství a publicistiky. Politického tlaku nebyly však ušetřeny ani redakce uměleckého programu, které sice personálními čistkami nebyly tolik postiženy, přesto byly donuceny část programu zasvětit politickým a propagandistickým cílům. Nastolila se autocenzura, která se projevila jako účinnější než dřívější oficiální cenzura. Přes velký tlak na podobu vysílané populární hudby se normalizátorům nikdy nezdařilo zcela potlačit vliv západních vzorů, zejména ve sféře popu a rocku. Oproti tomu španělský soukromý rozhlas byl kvůli cenzuře transformován podle západních vzorů čím dál více, pop a rock byly duchem 70. let zábavně hudebního rozhlasu.

ÚV KSČ si uvědomoval potřebu vyvážení ideově závažného propagandistického působení rozhlasu. Na jeho podnět byla v polovině roku 1974 založena Hlavní redakce zábavy. Taktéž se začaly projevovat snahy podpořit tvorbu dramatických pořadů, zejména rozhlasové hry. *„Vedení rozhlasu cítilo, že v případě původní tvorby jde o prestižní oblast, která ovšem*

svoje ideologické úkoly neplní v takové míře, v jaké si to stranické orgány přejí. Akcent na původní tvorbu se zesiloval mj. podporou řady autorských soutěží, v té době však už také dozrál plán odstartovat nekonečný rodinný seriál.“ (JEŠUTOVÁ, 2003, s. 373) Úvodní díl seriálu Jak se máte, Vondrovi? měl premiéru 25. prosince 1975. Velké škrty proběhly na začátku normalizace v živém vysílání, které se díky velké oblibě postupně začalo oživovat (Pacovnský, 1993).

Ve druhé polovině 80. let došlo v Československu vlivem nástupu M. Gorbačova a takzvané perestrojky k mírnému uvolnění poměrů, což se promítlo také ve fungování rozhlasu. Pomalu se začali vyměňovat pracovníci na vedoucích postech, které obsazovali zásadně konzervativní komunisté, většinou v důchodovém věku. V listopadových dnech roku 1989 rozhlasové vysílání zůstávalo stranou a začalo své posluchače pravdivě informovat až v situaci, kdy bylo o změně společenského systému rozhodnuto. O brutálním potlačení demonstrace studentů na Národní třídě v Praze 17. listopadu 1989 a následném dění podávaly necenzurované informace zahraniční stanice (BBC, Hlas Ameriky, Svobodná Evropa) a z československého rozhlasu tvořily výjimku Mikrofórum a vysílání pro Prahu (Ješutová, Nováková, 2002)

V následujícím desetiletí prošel rozhlas největšími institucionálními, obsahovými a technologickými proměnami ve své historii. Po státním převratu se vymanil z nadvlády komunistické strany. Monopol státního rozhlasu se přeměnil na rozhlas veřejné služby. Samostatný Český rozhlas byl zřízen zákonem o Českém rozhlasu s účinností od 1. ledna 1992. Na základě demokratického duálního systému vysílání elektronických médií začaly vznikat soukromé rozhlasové stanice.

Verner (2007) uvedl, že kvůli snaze obstát v konkurenci komerčních stanic začala ve vysílání ČRo převažovat hudební náplň před slovesnou, zábava před zpravodajstvím a publicistikou a vzděláváním. ČRo zvýšil adresnou programovou nabídku, začal určovat své programové bloky posluchačům určitého věku a životního stylu.

2.6.2 Španělsko

70. léta přinesla do španělského rozhlasu lehkou liberalizaci. Stanice SER v roce 1975 začala vysílat symbolický informativní program, jakousi vlajkovou loď budoucího nezávislého zpravodajství. Podobného významu, jaký ve své době měl vznik rozhlasového deníku La Palabra na Union Radio, dosahoval v roce 1972 pořad Hodina 25. Byl magazínového formátu a začínal informováním posluchačů o nejnovějších aktuálních událostech.

Během Francova režimu vzniklo na 200 stanic pod záštitou katolické církve, nazývaly se farní stanice. Kolem 50 z nich, co prošly na začátku šedesátých let technickou transformací, se v roce 1965 sloučily pod jednu stanici. Vznikl první řetězec církevních rozhlasových stanic La COPE (Cadena de Ondas Populares Eclesiásticas - Síť populárních církevních vln). COPE měla programovou skladbu podobnou komerčním rozhlasovým stanicím. Přizpůsobila se konzumní společnosti. Vyvinula se v oblíbenou konzervativní pravicově zaměřenou stanici, která měla vysokou poslechovost a pestrou programovou skladbu zaměřenou především na náboženská témata (Díaz, 1997).

V listopadu 1975 Franco zemřel. Kvůli strachu z možných změn a nevědomosti, co se bude Španělskem dít, se cenzura v rozhlasu citelně zvýšila. Historický milník přišel o dva roky později. Byla schválena svoboda informací, skončila povinnost pro rozhlasové stanice se pro odvysílání spojovat s RNE, čímž padl její informační monopol. Podle Balsebreho (2002) spojením několika rádií vznikaly nové stanice, ale spoustu jich pohltila i RNE. Nová ústava byla schválena v roce 1978, rozdělila Španělský stát do sedmnácti autonomních komunit, což vedlo k určení konfigurace rozhlasového systému, ve kterém se stanice rozlišily na státní, komunální a lokální.

3. SROVNÁNÍ PROGRAMOVÉ SKLADBY ČESKÉHO A ŠPANĚLSKÉHO RÁDIA

Pro srovnání rozhlasového vysílání obou zemí byla zvolena analýza dat podle metodiky kvalitativního výzkumu. Na základě této metodiky byl proveden sběr dat, pátrání po paralelách existujících v těchto datech a jejich významech (Disman, 2002)

Vzhledem ke snaze pojmout srovnání historie rozhlasového vysílání v České republice a ve Španělsku komplexně, bylo nutné vzít v úvahu vnější podmínky, které měly vliv na činnost a směr vývoje rozhlasu, tj. zejména politický systém a jeho stabilita, ekonomické podmínky, kulturní úroveň společnosti, zahrnující například životní styl, zákonné úpravy základních občanských a politických práv a svobod (jako ustanovení o svobodě slova, cenzuře apod.) (Čábelová, 2003). Porovnání bylo provedeno z hlediska programové skladby, protože na základě nastudované odborné literatury se jeví tato oblast pro srovnání jako nejzajímavější. V samostatné podkapitole se práce hlouběji věnuje hudební části programu.

3.1 Programová skladba obou zemí

Demokratické uspořádání země po roce 1989 přineslo v tehdejším Československu a budoucí České republice vznik komerčních stanic. Verner (2007) popsal rozdělení nejrozšířenějších typů rozhlasových stanic podle zaměření na všeobecný typ (centrální a na různých úrovních regionální), zpravodajský (podle posloupnosti řazení zpráv s různým stupněm objektivitivy a bulvárnosti), zpravodajsky hudební, hudební a vyprávěcí (povídací, tlachavý, telefonický, rodinný, pohodový, křesťanský).

Vývoj španělských rozhlasových médií byl od posledních dvou desetiletí dvacátého století ve znamení postupného nárůstu počtu stanic. Nicméně, tento vývoj nevedl k narození jiných programových struktur než těch, které se ustálily už před lety. Zůstalo u rozdělení podle zaměření do tří modelů: Obecný model (většinou stanice spadající do velkých rozhlasových řetězců), Specializovaný model (zaměřený na monotematický obsah, ať už hudební, informační atd.) a hybridní, tzv. smíšený model (mísící typické programy obecného modelu s oddíly vysílanými výhradně na hudebních stanicích) (Balsebre, 2002).

Na počátcích kontinuálního vysílání nebylo vůbec potřeba tvořit složitější programovou organizaci, neboť to šíře a struktura programu nevyžadovala. Z hlediska výroby programů vznikalo členění rozhlasů postupně. Vysílání trvalo první měsíce pouze několik hodin denně. Zajímavá byla podobnost počátku koncepce vysílací skladby v Československu a ve Španělsku. Skladba, která u nás vycházela z licence udělené ministerstvem pošt a telegrafů byla prakticky totožná s tím, co určovalo ohledně programu španělské Nařízení o zřizování jednotlivých typů rozhlasových stanic (tabulka 1).

Tabulka 1: Počátky programové skladby v České republice a Španělsku

Česká republika		Španělsko
Burzovní zpravodajství	X	Burzovní zpravodajství
Rozšiřování hospodářských zpráv	X	Vysílání obchodně zájmového charakteru
Hudební koncerty	X	Hudební koncerty
Zprávy meteorologické sportovní, všeobecného rázu	X	Zpravodajské vysílání a zprávy z tisku
Přednášky kulturní a poučné	X	Přednášky sociálního nebo vzdělávacího zájmu
recitace	X	Vše kulturního, rekreativního, morálního charakteru

Zdroj: Boušová, 2012

Druhá polovina dvacátých let byla ve znamení rozhlasové stabilizace a rozkvětu. Československý rozhlas byl oproti španělskému průkopníkem v rozhlasové reportáži a rychlém rozvoji literárně-dramatických děl včetně vlastní tvorby. Radioujournal již ustálil vysílání po celý den. Oproti tomu Španělský rozhlas ještě ve třicátých letech vysílal pouze kolem oběda a odpoledne, když se lidé vraceli z práce. Stabilní celodenní skladby dosáhl až ve 40. letech, po zotavení z nejhorších následků občanské války. Tato stabilizace se navíc týkala pouze hlavních stanic řetězce RNE a SER. U menších stanic se celodenní vysílání ve větší míře rozvinulo až na přelomu padesátých a šedesátých let

Rozšiřování programové skladby ke konci dvacátých let bylo podmíněno modernizací rozhlasu. Dva ze tří základních faktorů modernizace, kterou zavedl Ricardo Urgiotti v čele stanice Unión Radio za účelem privátního

podnikatelského zájmu, se shodovaly s modernizací Radiojournalu, který fungoval jakožto důležitá instituce, která měla na starosti osvětu, vzdělání, zábavu a morální přínos době. Oba rozhlas se věnovaly profesionalizaci struktury slovesného programu a snahám o vlastní produkci pořadů. Začal se rozšiřovat počet stálých zaměstnanců, tj. profesionálů jako v každém jiném zaměstnání. Urgiotiho vize se s Radiojournalem rozcházela v modernizaci rozšíření žánrů hudby. Československý rozhlas lpěl co nejvíce na vysílání vážné hudby. Oproti tomu španělský rozhlas kvůli získání co nejširšího posluchačstva a posléze reklamních zadavatelů, prosazoval hudbu vážnou, moderní i populární. Respektive v celém vysílání se snažil hledat rovnováhu mezi nízkou a vysokou kulturou.

Rozhlasová žurnalistika, především zpravodajství, zůstávala v obou zemích po dlouhou dobu bez vývoje. Ve Španělsku panovala za Riverova režimu cenzura, hlavně politika byla tabu. U nás vedení Radiojournalu považovalo zpočátku zpravodajství za nutné zlo a téměř dobrovolně přenechalo zpravodajský monopol ČTK. Jen co se dostalo oběma zemím příležitosti, chopily se jí. Uvolněná cenzura v roce 1930, před vyhlášením republiky následujícího roku, přinesla na Union Radio první rozhlasový deník La Palabra a s ním i základy rozhlasové reportáže a celé žurnalistiky. Radiojournal měl svou první oficiální příležitost až po druhé světové válce, kdy vznikly Rozhlasové noviny, ale už před válkou nevydržel, snažil se občany informovat a vysvětlovat náročnou předválečnou situaci pomocí relace Rozhlasových okének.

Lze konstatovat, že ve třicátých letech se i mimo tendence privátního či státního charakteru nesly priority programové skladby v českém rozhlasu v opačném duchu než ve španělském. U nás rozhlas pokračoval ve znamení rozšiřování škály programových žánrů, záznamová technika začala ovlivňovat programovou skladbu, osamostatnila se profesionální rozhlasová režie. Pořady se zdokonalovaly k rozhlasové podobě. Takto popsany rozvoj rozhlasu, který probíhal normálně ve Španělsku od dost pomaleji než u nás, byl kvůli státnímu převratu v roce 1931 téměř úplně odstaven. Nejdůležitějšími se staly aktuální

informace a politická propaganda. Na československé poměry v té době nemyslitelné - ve Španělsku otevřeně vystupovali lídři stran. Tak díky některým z nich docházelo k vulgarizaci mluvy, která pro svou reálnost získala na oblibě. Rozhlas se stal aktivizátorem politické angažovanosti občanů. Oproti tomu u nás zaostávalo zpravodajství, existovaly pouze stroze mluvené zprávy redaktoři ČTK ovlivněné agrární stranou a v rozhlasové žurnalistice panovala naprostá absence politicky otevřeného komentáře. V roce 1938 vznikla Rozhlasová okénka, i když to bylo v rozporu se stanovenou úlohou rozhlasu

3.1.1 Hudební vysílání

Jak řekl americký básník, Henry Wadsworth Longfellow: „*Hudba je univerzální řeč lidstva.*“ Tím, že si hudba v rozhlase po většinu času udržela majoritní zastoupení nebo velkou část ve vysílacím programu, sloužila jako prostředek kultivace posluchače, ale také jako důležitý propagační nástroj, stala se podstatným ukazatelem role a funkce rozhlasu ve společnosti.

Hudba vždy tvořila jeden ze základních pilířů programu. V rozhlasových začátcích bylo rádio považováno za jakousi „hudební krabici“, ze skromného vysílacího času tvořila většinu právě hudba. Přes postupný vývoj rozhlasu a jeho profesionalizaci, rozvoj zpravodajství a literárně-dramatických žánrů, se vlivem komercializace a nástupu nových médií (televize, internet) paradoxně v mnoha případech rozhlas oklikou opět navrátil ke své prvotní podobě oné hudební krabice. Tento jev by bylo možné si z velké části vysvětlit nástupem a rozvojem klasických tržních mechanismů v obou dříve víceméně totalitních státech. Viz Verner, který popsal nejčastější a nejlevnější koncepci soukromých komerčních stanic jako jakousi diskotékovou formu s minimem původních informací a malou kulturou mluveného slova (Verner, 2007) Avšak zatímco ve Španělsku vznikaly první pokusy o exkluzivně hudební stanice prezentované „discjockeyi“, vysílané na velmi krátkých vlnách, z iniciativy amerických vojáků už v roce 1959, tak první stanicí tohoto typu u nás byla až počátkem roku 1990 Evropa 2.

Počátky hudebního vysílání

V začátcích rozhlasu obou zemí drtivě převládaly přenosy vážné hudby, většinou živé přenosy orchestrů nebo malých komorních skupin, zprostředkované přímo ve studiu nebo z koncertního sálu. Radiojournal nabízel již v prosinci 1924 výrazně strukturovanou programovou nabídku, v níž převládaly burzovní zprávy a koncerty. V dalších měsících přibývaly koncerty a přenosy z operních představení. Od konce roku 1925 měl Radiojournal vytvořenou komplexní programovou osnovu, která se dále prohlubovala, rozšiřovala i trochu pozměňovala, v základních rysech však byla zachována do poloviny 30. let (Čábelová, 2003). Pro srovnání hudební části programu byl zvolen jeden konkrétní den Radiojournalu z roku 1936 (tabulka 2) s vysíláním Radio Barcelona z konce let dvacátých. Časový rozdíl byl opodstatněn tím, že za období španělské druhé republiky (1931-1936) byl rozhlas silně politizován a hudba ustupovala informační funkci rozhlasu. Stále nebyla rozvinuta celodenní skladba vysílání, a ta u Radiojournalu zůstávala v polovině 30. let v hlavních rysech od poloviny 20. let stejná. Pro dokreslení nutno připomenout, že Radio Barcelona se snažilo vytvořit tzv. elitní model rozhlasu, který byl svou představou o programu velmi podobný Radiojournalu, avšak na španělském rozhlasovém trhu neudržitelný. Radio Barcelona bylo odpůrcem komercializace za účelem získání reklamy a stejně jako Radiojournal silně inklinovalo k vážné hudbě. Proto bylo vhodné použít pro srovnání a vytvoření představy tyto dvě stanice.

Tabulka 2: Program Radiojournalu z roku 1936

Radiojournal 1936	
7:30 - 8:20	Přenos koncertu z Karlových Varů
8:30 - 8:55	Varhanní koncert
9:10 - 10:00	Koncert pěveckého sdružení
10:00 - 11:00	Populární koncert
11:35 -12:00	Hudba
12:20 - 13:30	Hudební mozaika
13:45 - 13:50	Z gramofonových desek (písně)
14:15 - 14:45	Koncert
16:00 - 17:30	Odpolední besídka - hudba a přednáška
17:45 - 17:50	Z gramofonových desek – tango
19:10 - 20:00	Hudba (horácká suita)
20:05 - 22:00	Přenos koncertu České filharmonie
22:20 - 22:25	Hudba z gramofonových desek
22:30 - 22:35	Hudba z gramofonových desek
22:35 - 23:30	Hudba

Zdroj: Čábelová, 2003

Hudba stále zabírala lehce přes 50% vysílacího času, i se značně diferencovaným programem a využíváním jiných žánrů. Jak uvádí Čábelová (2003), v některých případech bylo těžké odvodit, o jaký žánr hudby se jednalo. Zvláště byla li hudba prezentována jako „populární“ či „lehká“. Byla-li tato kategorizace doplněna konkrétním programem, bylo zjevné, že tyto termíny byly užívány pro jiný druh hudby než dnes (např. málokdo by dnes za populární hudbu označil Straussovy valčíky nebo výběr z Čajkovského baletů.). Nicméně odborná literatura doložila, že ve Španělsku se hudba v tehdejší době klasifikovala shodně jako u nás (konkrétně Strauss byl považován také za populární hudbu).

Radio Barcelona vysílalo pouze dvě až tři hodiny kolem oběda a večer od 18.00 do 23.00, z čehož tvořila hudba kolem 80% vysílacího času (Gómez, 1998). Možno nalézt jisté rysy podobnosti mezi osmi hodinami hudebního vysílání Radiojournalu a pěti a půl hodinami Radia Barcelona.

Osmou hodinu večerní vyhrazoval Radiojournal i Radio Barcelona koncertu vážné hudby. V koncertech přes den a ve zbytku večerního vysílání se střídala nejrůznější hudba. Hudební styly v programech obou stanic byly téměř shodné (tabulka 3).

Tabulka 3: Hudební styly v programech Radiojournalu a Radia Barcelona

Česká republika	Španělsko
opera	opera
Symfonie	Symfonie
Jazz	Jazz
Taneční hudba	Taneční hudba
Komorní hudba	Komorní hudba
Dechová hudba a folklor	Regionální a lidová hudba
Hudba promenádní	
Opereta	Opereta, zarzuela
	Náboženská hudba

Zdroj: Boušová, 2012

Největší oblibě se u posluchačů v Československu i ve Španělsku těšila tzv. lehká hudba. V roce 1930 mělo vedení společnosti Radiojournalu potřebu v oficiálním hodnocení činnosti zdůraznit, že v programu byla silně zastoupena tzv. lehká hudba. Což mělo odrážet sílící stížnosti posluchačů na pocit'ovanou přemíru tzv. vážné hudby v programu. V oficiálních statistikách stálo, že pražská stanice odvysílala roku 1930 vážnou a lehkou hudbu v poměru 2:3 (Čábelová, 2003). Gómez (1998) uvedl statistiky Radio Barcelona z roku 1927, ze které vyplývalo, že vážná a lehká hudba byly zastoupeny ve stejném poměru 2:3 jako na pražské stanici Radiojournalu. V anketách oblíbenosti různých přenosů na Radio Barcelona hlasovalo 59% pro lehkou a 41% pro vážnou hudbu.

V následujícím období byla nejen hudba, ale celá programová skladba poznamenána nejprve válečnými událostmi a posléze poválečnými politickými změnami, v jejichž důsledku byl rozsah a složení ovlivněn restrikcemi, které vycházely z podstaty totalitních režimů obou zemí.

Během španělské občanské války se proměnil rozhlas obou válčících stran v silný nástroj propagandy a válečnou zbraň. Hudba byla nejdůležitější složkou zábavní části rádia, jakožto úniku od kruté reality. Za protektorátu Čechy a Morava podléhalo i hudební vysílání cenzuře. Platilo nařízení, že české hudby smělo být jen 50%, navíc vyšly příkazy redukující českou hudební scénu. Tím český rozhlas plnil nejen rekreační funkci pro české posluchače, ale sloužil i nacistům k potlačování české kultury.

Poválečné hudební vysílání

Balsebre (2002), jak válkou zničený španělský ekonomický systém a špatný elektronický servis na mnoha místech země dovedly rozhlas po občanské válce do takové situace, která se nedá srovnat ani s jeho začátky. Čímž se stal s nástupem Francovy vlády znovu přístrojem pro elity. Vysílání bylo plné nadměrně dlouhých přednášek v kontextu s oficiální falangistickou a katolickou propagandou. Pouze španělská a vážná hudba, která nebyla v rozporu s režimem, poskytovala jediné odlehčení vysílání, zároveň udávala jakousi kontinuitu mluvenému slovu. Od druhé poloviny 40. let se začínal znovuobnovovat komerční systém, založený především na sponzorství konkrétních zábavních pořadů. Program se tudíž soustředil na dramatickou tvorbu a pořady magazínového typu, ve kterých byla hudba pouze doplňkovou součástí. Samostatné hudební pořady zaujímaly méně lukrativní poslouchané časy.

V Československu hudební vysílání, které vyplňovalo v 50. letech přes 60% programové skladby, figurovalo ve většině případů v méně poslouchaných časech. Oproti španělskému rozhlasu nebyla hudba pouze součástí zábavní sekce, ale měla svou vlastní Hlavní redakci hudebního

vysílání (dále jen zkr. HRHV). V HRHV vznikly redakce hudby symfonické, vokální a komorní, redakce hudebního vzdělávání, redakce sovětské a zahraniční hudby, redakce hudby zábavní a operetní a redakce písní a lidové tvořivost (Ješutová, 2003).

Nejvýraznější shodu práce shledává v následující tabulce (tabulka 4):

Tabulka4: Porovnání hudebních žánrů v poválečném období

Klasická hudba	Měla v obou zemích ustálenou část zastoupení a nabízela kvalitní repertoár
Populární a zábavná hudba	Francův režim kromě selekce protirežimní domácí tvorby, té populární téměř nedotkl. Oproti tomu u nás byla tato oblast poznamenána přísným vymýcením veškerých vlivů západní hudby, „v jehož důsledku byly odmítnuty nejen novější vývojové proudy, ale dokonce i jakékoli náznaky jazzu.“(JEŠUTOVÁ, 2003, s.283)
Lidová hudba	byla Francovým režimem podporována, ale k jistým regulacím vůči vlivům cizí hudby došlo až ke konci šedesátých let. Čs. komunistická strana kladla od začátku velký důraz na prezentaci pokrokových tradic lidového umění. Úkolem redakce písní a lidové tvořivosti byla propagace folklorních souborů. Plnila i funkci osvětovou, zahájila cyklus školení pro soubory lidových písní a tanců.

Zdroj: Boušová, 2012

- Paralelou sovětské písňové tvorby byla hudební aktivita falangy, jejíž hlavní náplní bylo muzikální oslavování významných výročí v souladu s budováním „Nového Španělska“

Počátkem 60. let hudba zabírala v průměru 65% vysílacího času. Velkou část vážná hudba. Vysílala se i hudba vzdělávací (hlavně vážná), popularizační (přenosy koncertů, uvádění nových děl apod.) a rekreativní (hudby k poslechu a tanci, soutěžní pořady, koncem šedesátých let hitparády,

přehlídky módních i moderních skladeb a písní, to vše v redakci malých hudebních žánrů).

Jazz a moderní taneční hudba zůstávaly opomíjeny. Lidé je na základě importovaných vlivů ze západních vysílačů začali vyžadovat. Popularitě rozvoje nekonformně pojatých písniček a jejich interpretaci významně přispěly ankety oblíbenosti. Nicméně produkce nové tvorby populárních písní byla značně omezená. Podle Ješutové (2003) nebyly potřeby vysílání dostatečně pokryty výrobou v gramofonových závodech a už vůbec ne v samotném rozhlasu. Rozhlas jaksí vykompenzoval nedostatečně rozvinutý gramofonový trh vznikem dvou nových hudebních těles; TOČR (Taneční orchestr Čs. rozhlasu) a JOČR (Jazzový orchestr Čs. Rozhlasu).

Během tzv. normalizační období se násilná implantace sociologické ideologie nevyhnula ani hudbě. Redakce byla nucena vysílat a propagovat také tzv. politickou píseň a společensky angažovanou hudbu. Vznikaly nové nahrávky dělnických, budovatelských a revolučních písní a také nová sborová díla a kantáty, které se pokoušely oslavovat památná data související s historií dělnického hnutí. Velký prostor byl věnován dechové hudbě s nadprodukcí tzv. lidovek.

V osmdesátých letech, stejně jako v předchozí dekádě, činila zábavná a populární hudba tehdejšímu rozhlasovému vedení problémy. V druhé polovině 80.let už i ve sféře zábavné hudby prezentované Československým rozhlasem docházelo k jistému uvolnění.

Spolu s komercializací a vytvářením pořadů za účelem co největší poslechového Španělsko: 1959, stabilizační plán a instalace amerických základů, velký západní vliv. 1959 první pokusy výhradně hudebních stanic prezentované discjockeyi... liší se od star-systému, pořad prodává čistě hudba a ne moderátor, profesionálně se ujme až v 70. letech a v 80. získává vzorec hudebního rádia. ... 1959 na radiu SER . první pořad Discomanía- hitparáda. Měla vliv na promotorství amerických hvězd, zrychlení komercializace anglosaské hudby, zavádí setero na trh.

RNE měla zpravodajský monopol a celkovou informační nadvládu, čímž se logicky komerční stanice specializovaly více na zábavu. Z původní koncepce plné rádiových show, od fotbalu, seriálů, soutěží a rozmanité hudby, se s úpadkem seriálů a příchodem televize v letech 1962-1975 navrátily ke své více hudební funkci.

Implantace nadnárodních amerických korporací a průnik zahraničního popu se natolik vystupňoval, že ministerstvo informací a turismu zasáhlo nařízením ze dne 19. prosince 1968, aby regulovalo rozhlasové a televizní vysílání za účelem ochrany španělské hudby. Určilo, že 50 ze 100 hodin lehké hudby musí být španělského nebo hispánského autorství. 75 ze 100 hodin zpívané hudby ve španělském jazyce a 10 ze 100 hodin musí být vážná hudba.

Nejmarkantnější rozdíly v rozhlasovém hudebním vysílání mezi Československem a Španělskem byly způsobeny: co největší snahou KSČ o potírání všech západních vlivů, španělským otevřením se západnímu světu kvůli neúnosné ekonomické situaci, následným příchodem konzumní společnosti a podstatou španělského rozhlasového trhu, tj. rozmachem čistě zábavních pořadů pro co nejširší publikum za účelem zisku. Což se projevilo na jednotlivých hudebních žánrech následovně (tabulka5):

Tabulka 5: Porovnání hudebních žánrů od 60. let

Klasická hudba	Přes četné žádosti posluchačů o lehkou a moderní hudbu, si ta vážná v Československém rozhlase vždy zachovala značný prostor ve vysílacím čase. V uvolněnějších šedesátých letech (v tzv. období renesance rozhlasu) zabírala téměř 30% hudebního vysílání. Plnila funkci návratu k hodnotám a v období normalizace byla dominantní v oblasti hudebně-vzdělávací. Oproti tomu ve Španělsku - přes všechny sportovní, magazínové (pořady jejichž byla hudba také podstatnou částí) a seriálové pořady, zaplňovala hudba na komerčních rádiích stejně jako na Radiojournalu přes 60% vysílání, ale vážná hudba pod přílivem amerických vlivů a moderní hudby začala rapidně ustupovat. „ale
----------------	---

	protože se tak dělo téměř bez vážné hudby, nařízení z roku 1968, stanovilo její minimální podíl v hudebním vysílání, a to 10
Lidová hudba	Lidová hudba byla prosazována režimy obou zemí. V Československém rozhlasu jí byl věnován velký prostor. Ve Španělsku kvůli expanzi moderní hudby stát nařídil, že 50 ze 100 hodin lehké hudby musí být španělského nebo hispánského autorství a 75 ze 100 hodin zpívané hudby ve španělském jazyce.
Moderní a taneční hudba	Ve Španělsku vznikly v roce 1959 z iniciativy amerických vojáků první hudebně specializované stanice. Podle jejich vzoru vznikl např. pořad Discomanía na stanici SER, založený na hitparádě těch nejpopulárnějších popových písní doby. Ješutová uvedla, že Český rozhlas, který se velmi pozvolna v 60. letech přizpůsoboval přáním posluchačů, začal hledat cesty, jak do vysílání integrovat žánry lehké, zábavné hudby a také jazzu, což způsobila i zahraniční konkurence (legendární Radio Luxembourg ad.). Právě konkurence urychlovala proces zavádění moderní hudby na španělském rozhlasovém trhu. Privátní stanice, které se snažily co nejvíce vyhovět recipientovi a konkurovat státní stanici RNE, tak soutěžily i mezi sebou (i když prakticky mezi komerčními stanicemi držel monopol řetězec stanic SER)

ZÁVĚR

Bakalářská práce si stanovila za cíl srovnání historického vývoje rozhlasu v České republice a ve Španělsku. Práce se pohybovala na teoretické rovině rozdělené do tří kapitol. Na základě odborné literatury popsala, analyzovala a průběžně porovnávala postavení a funkci rozhlasu obou zemí ve vytyčeném časovém období. Ve třetí kapitole se práce konkrétně zabývala srovnáním rozhlasové programové skladby se zaměřením na hudební část vysílání, ve které byly nejlépe pozorovatelné rozdíly způsobené ekonomickým, kulturním a politickým vlivem obou států.

Výstupem z této práce jsou pak zejména následující zjištění:

Hlavní funkce rozhlasů v obou sledovaných zemích byly po většinu zkoumaného období stejné. Rozhlas až na krátce trvající výjimky neopustil svou zábavní funkci a především v těžkých dobách sloužil jako únik od krušné reality, přestože po téměř čtyři desetiletí v obou státech fungoval v rukou vládnoucích režimů pro šíření stranické ideologie, kterému se Španělé nevyhnuli ani prostřednictvím stanic privátního charakteru. Vývoj informační funkce rozhlasu obou států (tj. především zpravodajství a publicistiky), však v důsledku totality silně utrpěl.

Rozhlasová skladba v počátcích pravidelného vysílání byla v obou státech téměř shodná. Španělský rozhlasový trh však, na rozdíl od českého, začínal být ovlivněn reklamou. Ve 30 letech dosahovala většina španělských rozhlasových stanic přibližně poloviční profesionality a rozvinutosti programové skladby jaká byla tehdy běžná u našeho Radiojournalu, ale směřování rozhlasů v obou zemích bylo v zásadě totožné. Obsahová skladba se začala rozcházet až v poválečném období. Soukromé španělské stanice se začaly více přizpůsobovat dobovým trendům, zatímco Československý rozhlas zůstával ve své roli důležité státní instituce rigidnějším. Španělský totalitní režim měl ovšem neopomenutelný vliv, který se projevil omezováním původních rozhlasových žánrů, což spolu s uspořádáním tamního rozhlasového

trhu vedlo až k tomu, co bývá označováno jako tzv. „komerční úpadek“. Stanice privátního charakteru financované čistě příjmem z reklamy a sponzoringu logicky usilovaly o co největší počet posluchačů a společně s ostatními západními soukromými stanicemi se stále více upínaly k vytváření zisku. Původně konzervativní státní vysílání, které si usurpovalo monopol na informační funkci rozhlasu, bylo prostřednictvím konkurence privátních stanic, na které „zbyla“ funkce zábavní, nakonec strženo do soutěže o posluchače a začali se v něm stále častěji objevovat i zábavní pořady.

Ohledně zaměření na hudební oblast lze konstatovat, že z počátku velmi obdobná hudební skladba rozhlasu obou zemí se v předválečném období vyznačovala téměř shodným zastoupením hudebních žánrů. Rozkol podobnosti hudebního složení nastal s nástupem panického antizápadního syndromu KSČ, přičemž ve stejné době ve Španělsku naopak odstartoval vliv přílivu nejnovějších amerických, a dalších západních hudebních žánrů.

V rámci shromažďování a hodnocení studijních materiálů pro potřeby vytvoření této práce, nebyl dohledán žádný odborný text, který by se zabýval podobným tématem, tj. srovnáním vývoje rozhlasu u nás a ve Španělsku. Z toho důvodu bylo také čerpáno z řady originálních španělských pramenů. Ačkoliv nelze stoprocentně vyloučit, že někdo text věnující se obdobnému tématu někdy v minulosti přesto publikoval, lze bezpečně vyvodit závěr, že tato práce mapuje u nás prakticky neprobádaný prostor španělského rozhlasového vysílání. Práce může sloužit zájemcům o historii vývoje masových médií v zahraničí paralelně v kontextu s vývojem v naší zemi. Může sloužit také jako zdroj o španělské historii a kultuře, která doposud v souvislosti s rozhlasem nebyla dostupná.

Vymezené období, kterému jsme se v této práci věnovali, je velmi rozsáhlé. Bylo by proto jistě velmi zajímavé prostudovat jeho jednotlivé úseky více do hloubky, či zvolit jiná konkrétní hlediska srovnávání, např. podle vývoje a významu rozhlasové hry. Dalším poutavým rozšířením práce by

mohlo být např. srovnání veřejnoprávního rozhlasu dnešní doby v České republice a ve Španělsku.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY

ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 198 s.

ISBN: 80-246-0624-0

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN: 80-246-0139-7

CHALUPA, J. *Španělsko*. 2. vyd. Praha: Libri, 2010. 217 s.

ISBN: 978-80-7277-478-4

JEŠUTOVÁ, E., NOVÁKOVÁ, J. Československý rozhlas na cestě k demokracii: od perestrojky ke svobodným volbám. Praha: Akademie věd České republiky, 2002. 58 s. ISBN: neurčeno

JEŠUTOVÁ, E. et al. Od mikrofonu k posluchačům. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN: 80-86762-00-9

McQUAIL, D. Úvod do teorie masové komunikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. 448 s. ISBN: 80-7178-714-0

PACOVSKÝ, J. *Na vlnách rozhlasu*. 1. vyd. Praha: Český rozhlas Praha, 1993. 158 s. ISBN: neurčeno

REIFOVÁ, I., et al. Slovník mediální komunikace. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN: 80-7178-926-7

VAUGHAN, D. Bitva o vlny. 1. vyd. Praha: Radioservis; Český rozhlas; Cook communications, 2008. 112 s. ISBN: 978-80-86212-79-1

VERNER, P. *Zpravodajství a publicistika*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2007. 104 s. ISBN: 978-80-86723-37-2

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY

DÍAZ, L. La radio en España, 1923 – 1977. 1. vyd. Madrid: Alianza editoval, S. A., 1997. 784 s. ISBN: 84—206-0834-3

BALSEBRE, A. Historia de la radio en España: 1874 – 1939 (VOL I). 1. vyd. Madrid: Ediciones Cátedra, S.A., 2001. 520 s. ISBN: 84-376-1932-7

BALSEBRE, A. Historia de la radio en España: 1939 – 1985 (VOL I). 1. vyd. Madrid: Ediciones Cátedra, S.A., 2002. 520 s. ISBN: 84-376-1940-8

GÓMEZ, J. A. Miscel – lánia Oriol Martorell. 1. vyd. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1988. 437 s. ISBN: 84-475-1944-9

MILLARES, S. *España en el siglo XX*. Madrid: Edinumen, 1998. 133s. ISBN: 84-89756-89-9.

Internetové zdroje

KRUPÍČKA, M. 75 años de Radio en Praha. Dostupné z WWW:
radio.cz/es/static/historia-de-radio-praga [2011-03-16]

MURELAGA IBARRA, J. Historia contextualizada de la radio española del franquismo. 2009, Dostupné z WWW:
euskonews.com/0483zbk/gaia48303es.html [cit. 2011-03-15]

SEZNAM TABULEK

- TABULKA 1: Počátky programové skladby v České republice a Španělsku..49
- TABULKA 2: Program Radiojournalu z roku 1936...53
- TABULKA 3: Hudební styly v programech Radiojournalu a RadiBarcelona..54
- TABULKA 4: Porovnání hudebních žánrů v poválečném období...56
- TABULKA 5: Porovnání hudebních žánrů od 60. let.... 58

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Boušová Kristýna

Obor: Sociální a masová komunikace

Forma studia: prezenční

**Název práce: Historické milníky a podobnost rozhlasového vysílání
v České republice a ve Španělsku**

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh:²

Celkový počet stran příloh: 53

Počet titulů české literatury a pramenů:10

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů:5

Počet internetových zdrojů:2
